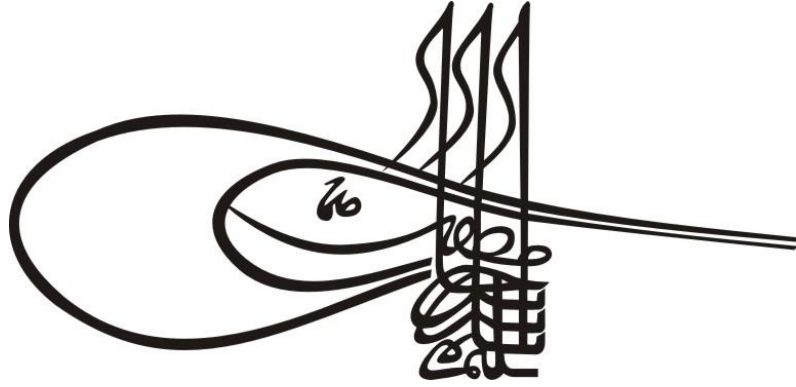

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of
Turkish or Turkic

ACADEMIC JOURNAL

PROF. DR. HACI ÖMER KARPUZ ARMAĞANI
DİL / EDEBİYAT SAYISI

Turkish Studies Dergisi, üç ayda bir yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. *Turkish Studies Dergisi*'nde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukukî açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları www.turkishstudies.net'e aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir. Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez. Dergide yer alan yazıların dijital baskı, grafik tasarım, DOI numaralarının alınması ve uluslararası indekslere tanıtılması gibi işlemler Alko Dijital Baskı ve Grafik Tasarım şirketi tarafından ücret karşılığında yapılmaktadır. Dergide basım kararı alınan yazıların sahipleri yazıların tasarım, yayın ve indeks masraflarını Alko Dijital Baskı ve Grafik Tasarım şirketine öderler.

Turkish Studies; EBSCO, DOAJ, ICAAP, Scientific Commons, MLA, ASOS, AMIR (Access to Mideast and Islamic Resources), Journal Directory, DJS (Dayang Journal System), ULAKBİM indeksleri tarafından taranmaktadır.

ISSN: 1308-2140

Volume 10/16 Fall 2015

DİLBİLİMSEL UZATIM VE TÜRKÇEDEKİ YAYGIN ÖRNEKLERİ*

İsa SARI**

ÖZET

Geleneksel retorikte daha çok anlatıma dayalı figürler arasında değerlendirilen, kuralcı gramerlerde ise anlatım bozukluğu türlerinden biri olarak ele alınan uzatım (pleonasm), esasında biçimbilgisi, sözdizimi ve anlambilgisi başta olmak üzere çeşitli dilbilimsel düzeylerde nedenleriyle birlikte tanımlanması ve sınıflandırılması gereken bir olgudur. Her ne kadar konuyu farklı yönleriyle ele alan çalışmalara rastlanılsa da, Türkçede ve diğer Türk dillerinde uzatımı bütüncül bir hâlde değerlendirmeye tabi tutan kapsamlı bir çalışma mevcut değildir.

Uzatımlar, her ne kadar ilk bakışta birer fazlalık, gereksizlik veya anlatım bozukluğu olarak değerlendirilse de, uzatımları ortaya çıkaran pragmatik veya dil-dışı çeşitli sebepler mevcuttur. İletideki bir ögeyi vurgulama, iletinin taşıdığı anlamı pekiştirme, uygun olmayan iletişim ortamlarında anlamın veya işlevin güvenliğini sağlama, anlamsal şeffaflığı artırma, bazı yapıların anlamsal içeriklerinden emin olamama gibi çeşitli durumlar, uzatımların ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerdendir. Bunların yanı sıra artzamanlı süreçlerle dil-içi bazı değişimler sonucunda şekillenen uzatımlara rastlamak da mümkündür. İlgili faktörlerin bir kısmı birincil, bir kısmı ise ikincil olarak değerlendirilebilir ve uzatımlar, ayrıca arka plandaki bilinçdışı kullanımlarla da açıklanabilir.

Bu çalışmada, Batı literatüründe *pleonasm* terimi ile tanımlanan, Türkçede ise *ek yığılması*, *söz uzatımı* veya *gereksiz sözcük kullanımı* gibi karşılıklar etrafında, sınırlı bir kapsamda değerlendirilen bu olgu kuramsal ve kavramsal arka planla beraber örneklerle aktarılmaya çalışılacak, dilbilgisinin farklı katmanlarında çeşitli alt başlıklar dahilinde incelenecek ve konuya dair bir sınıflandırma önerisi getirilecektir.

Anahtar Kelimeler: uzatım, artıklık, dilbilgisel fazlalık, ek yığılması, totoloji

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Dr. Hitit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: isasari@hitit.edu.tr

LINGUISTIC PLEONASM AND ITS COMMON EXAMPLES IN TURKISH

ABSTRACT

Pleonasm is considered a figure of speech which is based on expression in classical rhetoric and evaluated as one of the semantic anomalies in prescriptive grammar. It, however, should be defined and classified in the context of different linguistic interfaces, such as morphology, syntax, semantics and so on. Though there exists some researches that evaluate the phenomenon in different linguistic aspects, it cannot be said that there is work which evaluates it holistically within Turkish and other Turkic languages by other dimensions.

Although pleonasms are considered in the context of redundancy, superfluosness or semantic anomaly at first glance, there are many pragmatic or language-external factors that cause this phenomenon. Emphasizing an element on a discourse, strengthening the meaning, providing the meaning's safety under different communicational conditions, increasing semantic transparency, not being sure on some constructions etc. may lead to pleonastic usages. There are, however, some diachronic pleonasms which are formed due to language-internal changes. Some of these causes can be evaluated as primary, while others secondary, and pleonasm can be explained through unconscious usages.

In this article, the phenomenon which is debated under the term *pleonasm* in the Western literature, and described under the terms *ek yığılması* (suffix accretion), *söz uzatımı* (verbality) or *gereksiz sözcük kullanımı* (superfluosness) in Turkish will be tried to be explained and classified under different linguistic levels with many examples, as well as with some theoretical and notional background.

STRUCTURED ABSTRACT

Pleonasm is mostly treated as an anomaly in prescriptive grammar and rhetoric. Several discussions have also taken place on the phenomena in the context of language corruption or verbosity, even in terms of redundancy in general. It, however, has linguistic and extra-linguistic dimensions, and therefore should be investigated cross-linguistically.

Pleonastic constructions mainly involve some vacuous addition of extra components mostly semantic, morphological or syntactic, and therefore seem to cause superfluity. Some pleonasms like *free gift* are widespread in many languages, and they can be considered clichés and even language universals to a degree. In such constructions, one of the semantic components ([FREE] in this example) which is conveyed on the source item (*gift* here), is lexically inserted before the source item in speech and together they form a phrase. The semantic component functions as qualitative, but it doesn't include a new meaning to the head, since *gift* already includes *free* as a semantic component as stated above. Besides, a phrase like *pek çok insanlar* (many people.PLURAL) can be considered a pleonastic construction since the plurality is marked more than once. The adjective phrase *pek çok* 'many, plenty of' already conveys plurality and functions as a qualitative in

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

Turkish. The head *insanlar*, however, also carries morpheme *-lar* which denotes plurality too.

Acronyms may lead to pleonasm and this can be observed in almost every language with acronyms on their vocabulary. In Turkish, too, lexicalized acronyms can be used in some context with their final words that are already included in the acronym like *toma aracı* which means 'toma vehicle'. The acronym *toma* in this example consists of the phrase *toplumsal olaylara müdahale aracı* 'a kind of riot control vehicle' and as can be seen, *toma aracı* causes pleonasm. It can be said that, this is a universal tendency of acronyms.

Results of pleonasms are not always limited to phrases as above. Some borrowed words in Turkish like *çilingir* 'locksmith', *kasap* 'butcher' or *kurye* 'courier' that denote agents can be extended to *çilingir-ci*, *kasap-çı* and *kurye-ci* by adding the Turkish agentive suffix *-CX* (*-ci*, *-ci*, *-cu*, *-cü*; *-çi*, *-çi*, *-çu*, *çü* depending on the quality of the vowel or the consonant on the coda or nucleus). Thus, the new word-forms denote the agent twice especially in colloquial language and child language. The motivation for this extension can be explained by borrowed characteristics from different languages and the users' being not sure about their exact meanings, but native words like *gezgin* 'traveler' can also carry and be extended with the agentive suffix: *gezginci*.

Some lexicalized pleonastic usages can be explained diachronically due to language contact and language change. Words like *çaydanlık* 'teapot' or *yağdanlık* 'oilcan' have two equivalent morphemes that denote the same function: Persian *-dan* and Turkic *-lık*. Both these two morphemes convey the meaning 'a tool for storing X'. However, due to the language-internal changes, the productivity of Persian suffix *-dan* ceased, its function has been forgotten and the forms *çaydan* and *yağdan* have been lexicalized. Hence the need for a new productive affix is emerged to convey the exact meaning. Thus, such forms can be considered diachronic pleonasms.

Tautology and pleonasm are considered two juxtaposed terms in the context of redundancy. They, however, denote two different linguistic (and even literal, philosophical) phenomena. Generally speaking, in tautology, two or more lexical (or even syntactic) items conveying the same/almost the same meaning are used together in the same context, but in pleonasm, there is a hyponymy and hypernymy relation or encompassed/encompassing tie between the items. By this means, it can be said that tautology and pleonasm are subjects to different points of views to redundancy.

Eventually, pleonasm and pleonastic constructions can be used as a mean revealed on various linguistic dimensions some of them conveying a pragmatic purpose. Some pleonastic usages, however, can be institutionalized and therefore clichéd. In addition, some of them might be attested cross-linguistically and they can be considered examples of a type of language universal.

As a result, pleonasm, which have been treated as verbosity, semantic anomaly or corruption by prescriptive grammars may not represent such an aspect in the viewpoint of linguistics in general. It is a fact that such usages can be deployed with various language-internal and language-external factors. Therefore, (almost) every differentiation, progress, deviation or

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

change in general occurring in languages can be tied and related to various causes, excluding discretional situations. Documenting, analyzing and classifying the phenomena of pleonasm in other linguistic dimensions and languages in-depth will serve as a contribution to linguistic typology and cross-linguistic studies.

Keywords: pleonasm, redundancy, linguistic redundancy, suffix accretion, tautology

1. Giriş

Dil konuşurları arasındaki iletişimi sağlayan ifadeler gerek yazıda gerek konuşmada en uygun ileti hacmini gerektirir. Dolayısıyla biçimbilgisel yapılardan sözdizimsel birliklere veya daha büyük hacimdeki oluşumlara kadar tüm düzeylerde, ileti hacminin iletinin taşıdığı anlam ve yargıları eksiksiz, aynı zamanda da fazlalıksız aktaracak şekilde düzenlenmiş olması ön plandadır. Her ne kadar en az çaba ilkesi sonucunda sestem cümleye, hatta metne kadar olan seviyelerde ileti hacmi noktasında eksiltmeler ve sınırlamalar yapılsa da, iletinin anlam ve yargıları tam olarak aktarması durumunda bu eksiltme ve sınırlamaların iletinin anlamsal içeriği bakımından herhangi bir eksiklik, bulanıklık veya yetersizliğe yol açtığı söylenemez. İlgili ilke dolayısıyla, dilbilimsel iletinin her düzeyinde ileti hacmini en aza indirmeye çabası ön plandadır. Ancak bazı durumlarda ileti hacmindeki azalmanın aksine, ilk bakışta yapısal ve anlamsal açıdan gerekli görünmeyen, dolayısıyla iletinin genel içeriğini etkilemeyen bir artış gözlemlenebilir. Artışa sebep olan unsurlar iletinin anlamsal içeriğini değiştirmeyip ek bir bilgi sunmasa da, çeşitli stilistik veya pragmatik amaçlarla ya da dil içi/dışı değişimlerle ortaya çıkabilirler. Bu durum Batı literatüründe genellikle *pleonasm*, Türkçede ise *söz uzatımı*, *ek yığılması*, *gereksiz sözcük kullanımı* veya Arapça *haşiv* terimleri etrafında açıklanmıştır. Bu çalışmada, ilgili terimlerin karşılığı olarak daha genel perspektifte *uzatım* tercih edilecek, uzatıma sebep olan bileşenler ise *artık unsur* olarak ele alınacaktır.

2. Kuramsal ve Kavramsal Arka Plan

Eski Yunanca *πλεονασμός* (*pleonasmós*) 'aşırılık, taşkınlık' sözcüğünden uyarlanan *pleonasm* (Gardani 2015: 538), 20. yüzyılın sonlarına değin daha çok edebiyat, retorik ve güzel konuşma/yazma çalışmaları kapsamında bir anlatım bozukluğu, anlamsal fazlalık veya laf kalabalığı olarak değerlendirilmiş (bk. Mordacque 1844: 345; Winer 1882: 752), ayrıca anlamsal anormallik veya tekrar şeklinde ele alınmıştır (bk. Cruse 2006: 128). Ancak bu olgunun, bilhassa son yıllarda yapılan teorik çalışmalarla tüm dillerde çeşitli katmanlarda gözlemlenebilecek dilbilimsel bir görünüm sunduğu ortaya konulmuştur (Lehmann 2005; Kasperavičienė 2011; Epoge 2014; Gardani 2015; Szymanek 2015). Türkçede de fazla veya gereksiz sözcük/bileşen kullanımı, tekrar gibi daha çok anlatıma dayalı hususlar bağlamında, kuralcı gramerlerin anlatım bozuklukları kısmında değerlendirilen veya dilbilim sözlüklerinde birkaç cümleyle tanımlanan bu olgu (Vardar 2002: 185; Yakıcı vd. 2006: 378-379; Güzelşen 2010: 78; Temur 2011: 248; İmer vd. 2011: 337), esasında bir fazlalık, gereksizlik, bozukluk veya tekrardan ziyade dil-içi/dil-dışı çeşitli nedenlerle ortaya çıkan, farklı açılardan sınıflandırılması ve araştırılması gereken çok yönlü bir dilbilimsel durumu ifade etmektedir. Bunun yanı sıra Türkçede uzatım, kimi çalışmalarda ek yığılması etrafında sadece biçimbilgisi boyutuyla değerlendirilmeye tabi tutulmuş durumdadır (bk. Korkmaz 1960; Korkmaz 2008: 82-83; Karaağaç 2013: 363). Ancak anlamsal, sözdizimsel veya daha farklı boyutlarda ortaya çıkan başka uzatım türleri de mevcuttur. Zira çokluk gibi belli kategorilerin gerek sözlüksel gerek biçimbilgisel olarak birden fazla kez işaretlenmesi, aynı anlam bileşenlerini barındıran unsurların iletide bir arada kullanılması veya bu bileşenlerden birinin, bileşeni karşılayan sözlüksel unsurla ayrıca ifade edilmesi gibi çeşitli şekillerde uzatımlar ortaya çıkabilmektedir. Bunun yanı sıra örneğin

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

tezlilik, şart vb. çeşitli dilbilgisel kategorilerin, işlevlerin veya anlamların gerek sözlüksel gerek biçimbilgisel veya sözdizimsel olarak birden fazla kez işaretlenmesi gibi uzatım örnekleri de mevcuttur.

Genellikle uzatıma sebep olan yapıların konuşmada ve yazıda gereksiz veya fazla unsurlar olarak düşünülmesine ve bunların çıkarılması durumunda aktarılan iletide anlamsal bir eksikliğin olmayacağına ileri sürülmesine rağmen anlatımı güçlendirme, belli hususları vurgulama, anlatımı kolaylaştırma veya iletinin alıcı tarafından eksiksiz anlaşılabilmesini sağlama gibi çeşitli pragmatik/dil dışı nedenlerle uzatıma başvurulabilir. Bu gibi durumlarda yapısal ve gözlemlenebilir düzlemde bir fazlalıktan söz edilse de, pragmatik açıdan herhangi bir fazlalık veya gereksizliğin olduğunu düşünmek çoğu zaman mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla yapısal açıdan her uzatımın, diğer bir ifadeyle fazlalığın bir gereksizlik olmadığı savunulabilir. Öte yandan artık unsurlar, en az çaba ilkesinin zıddı bir durumu ifade eder. Öyle ki, en az çaba ilkesinde ileti hacminde bir azalma ön plandayken, artık unsurlar ileti hacminde artışı beraberinde getirir ve bu artış, yukarıda da belirtildiği üzere, çoğu kez nedensiz değildir. Bunun yanı sıra, bazı uzatım örnekleri birer *galat-ı meşhur* sayılabilecek derecede klişeleşmiştir ve bunlardaki yapısal/anlamsal fazlalıklar dil konuşurları açısından dikkat çekici nitelikte değildir.

Konuyu çeşitli yönleriyle ele alan Lehmann (2005: 120), uzatımı *artıklık* (redundancy) kapsamında değerlendirir ve iletinin taşıdığı anlama herhangi bir katkı yapmayan parçaların artık olduğunu savunur. Ona göre artık unsurlar her ne kadar bir gereksizlik olarak anlaşılrsa da, zor iletişim koşullarında iletinin alıcısına eksiksizce ulaşmasını sağlama, alıcıyı etkileme gibi amaçlarla veya şiirsel işlevlerle artık unsurlara başvurulabilir (2005: 120). Buna göre, örneğin ana dili Türkçe olan bir konuşur, hitap ettiği kimsenin ana dilinin Türkçe olmaması durumunda, mevcut biçimin anlamı zayıflatacağı düşüncesiyle ve iletinin herhangi bir anlamsal içerik kaybına uğramaması için bilinçli veya bilinçsiz olarak uzatıma başvurabilir. Bunun yanı sıra vezin ve kafiyeyi sağlamak gibi stilistik amaçlarla da edebi dilde uzatımlar ortaya çıkarılabilir.

Gardani (2015: 539) uzatımı *belirgin* (explicit) ve *örtük* (implicit) olmak üzere iki farklı kategoride değerlendirir. Bunlardan belirgin olanında biçimbilgisel veya sözdizimsel boyutta aynı işlev veya anlam iki veya ikiden fazla kez işaretlenir ve işaretlemeyi yapan biçimsel/sözlüksel unsurlar yakın veya eş anlamlıdır. Buna göre örneğin Tü. *pek çok eşyalar* yapısında çokluk, hem sözlüksel olarak *pek çok* ile hem de biçimbilgisel olarak *+lAr* ile işaretlenmiş durumdadır. Benzer olarak (1)'deki karşılıklılık sezdirimi de sözlüksel olarak iki kez ifade edilmiş durumdadır. Zira *diyalog* [+karşılıklı] anlam bileşenini içerir ve doğal olarak 'karşılıklı olma' yoluyla gerçekleştirilir. Ayrıca sözcüğün Türkçe Sözlük'teki tanımlaması da 'karşılıklı konuşma' şeklindedir.

(1) Aynı zamanda okul-aile işbirliğine önem verilmeli, **karşılıklı** diyalog içerisinde gençler hayata ve geleceğe hazırlanmalıdır. (TUD, erişim tarihi: 09.09.2015).

Dolayısıyla yukarıdaki örneklerde aynı işlev veya anlam, birden fazla işaretleyiciyle tekrar edilmiştir ve bu kullanımlar belirgin uzatıma birer örnek durumundadır. Daha çok anlatımı ve süreci vurgulama, pekiştirme gibi nedenlerle bu tür belirgin uzatımlara başvurulabilmektedir. Bunun yanı sıra, ilgili işaretleyicilerin birden fazla işlev/anlam barındırması dolayısıyla, artık unsurların bu işlev veya anlamların hangisinin işaretlendiğiyle ilgili bilgiyi ihtiva ettiği de savunulabilir.

Gardani'nin örtük uzatımında ise (2015: 539), bir sözcükbirimin üstü kapalı olarak taşıdığı anlam veya işlev değerinin biçimbilgisel veya sözdizimsel olarak başka bir unsurla daha da belirgin hâle getirilmesi söz konusudur. Örneğin Türkçede $[X-(y)AcAk/mXş \text{ olan } Y]$ şablonu içerisinde kullanılan *olan*, esasında $-(y)AcAk$ veya $-mXş$ biçimbirimi içerisinde kodlanmış durumdadır. Buna göre, *yapılacak/yapılmış olan araştırmalar* ile *yapılacak/yapılmış araştırmalar* arasında anlamsal ve sezdirimsel açıdan herhangi bir fark bulunmamaktadır. Dolayısıyla bunlardan ilki uzatımlı bir

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

kullanım olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde, *ücretsiz hediye* öbeğindeki *ücretsiz* sözlükbirimi de örtük uzatımlı bir kullanıma işaret eder, zira *hediye* sözlükbirimi mevcut hâliyle [+*ücretsiz*] anlam bileşenini barındırmaktadır.

Uzatıma sebep olan unsurlar ister sözlüksel ister biçimbilgisel olsun, niteledikleri, birlikte kullanıldıkları veya eklendikleri unsurların/birimlerin daha genel kavramsal içeriği barındırmalarına rağmen, bu içeriği bir yönüyle tekrar ederler. Örneğin, bir önceki örnekte yer alan kullanıma paralel olarak, *geri iade et-* ifadesi içerisindeki *iade et-* birleşik eylemi [+*geri*] anlam bileşenini taşır, fakat çeşitli sebeplerle bu bileşen, sözlüksel olarak tekrar kullanıma yansıtılır. Dolayısıyla içerik birden fazla kez (hem örtük hem belirgin) yüzeye çıkarılmış olur. Benzer olarak *geçmişte yaşanmış olaylar* gibi bir ifade birliğinde daha karmaşık bir görünüme rastlamak mümkündür. Zira *geçmiş* [+*yaşanmış*] anlam bileşenine sahiptir, fakat *yaşanmış* da aynı zamanda [+*geçmiş*] bileşenini taşır. Dolayısıyla bu ifade, uzatım olmadan *geçmiş olaylar* şeklinde düzenlenebileceği gibi *yaşanmış olaylar* şeklinde de düzenlenebilir. Yine de, *geçmiş*'in daha eskiye dayanması durumunda dereceli bir kullanımdan söz edilebilir. Bunlardan hareketle, bir sözlüksel unsurun barındırdığı anlam bileşenlerinden birinin seçilip yüzeye yansıtılması işlemi aşağıdaki gibi bir şemayla göstermek mümkündür:

$$x [+a], [+b], [+...] \longrightarrow a/b/... + x$$

Dolayısıyla, *ücretsiz hediye* gibi bir uzatımlı kullanımın bu şemadaki yerleştirimi şöyledir:

$$hediye [+ücretsiz], [+karşılıksız] \longrightarrow ücretsiz hediye$$

Bu tür uzatımlı kullanımlarda, sözlüksel unsurun sahip olduğu herhangi bir anlam bileşeni, o unsurun niteleyicilerinden biri hâlini alır ve *niteleyici + baş* düzeninde öbek yapı ortaya çıkar. Dolayısıyla niteleyen anlam bileşeni, sözlüksel düzeyde anlamsal bir vurgulama ve pekiştirme işlevi görür hâle gelir.

Uzatım, örnekleri daha çok konuşma anında, kendiliğinden ortaya çıkan dilbilimsel bir olgu olmakla birlikte, Türkçede yazı diline geçmiş ve yukarıda belirtildiği üzere, bir bakıma klişe hâlini almış uzatım örnekleri de gözlemlenmektedir. Yine de bu çalışmada veri olarak sunulacak örneklerin büyük çoğunluğu kişisel izlenimler dahilinde televizyon ve radyo gibi ortamlarda sunulan programlardan, ikili sohbetlerden ve konuşma dilini yansıtan diğer iletişim ortamlarından sağlanacaktır. Ancak konuşma diline ait bu uzatım örneklerinin yazı diline geçip geçmediği de araştırılacak, Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) ve Google üzerinde yapılacak sorgulamalarla ilgili örneklerin kullanım ve tercih oranları gibi hususlar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.1. Totoloji ve Uzatım

Uzatım, kimi araştırmacılar tarafından *totoloji* (tautology) ile de ilişkilendirilmiş ve her ikisi de zaman zaman birbirini tamamlayan veya iç içe geçen olgular olarak tanımlanmıştır (krş. Brinton ve Brinton 2010: 176-177; Szymanek 2015). Buna karşın totolojide daha çok bir sözlüksel unsurun aynı anlamsal içerik/işlevle tekrar edilmesi veya eş/yakın anlamlı birimlerin bir arada kullanılması söz konusuysen, uzatımda tekrar yerine daha çok işlevsel veya anlamsal içeriğin bir kısmının ekstra bir biçimsel/sözlüksel birimle ifade edilmesi ön plandadır. Örneğin, her ne kadar çeviri yoluyla ortaya çıkmış olsa da "Anlaşma anlaşmadır." kullanımı bir totoloji örneğidir, zira aynı sözlüksel unsur, zihinsel aşamada ve geri planda bir kullanım farkı taşısa da, aynı anlamsal içerikle iki kez kullanılmıştır. Benzer olarak *mesela örneğin* gibi aynı anlamsal içeriğe sahip unsurları aynı bağlamda

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

ve aynı işlevle kullanmak da totoloji kapsamındadır. Buna karşın *arka fon* gibi bir bağlamsal uzatımda (bk. "...çünkü arka fonda çalan müzik filmin en iyisi...", thewhitetree.org, erişim tarihi: 09.09.2015) *fon* içerisinde kodlanmış durumdaki [arka], [geri], [arka plan] gibi anlam bileşenleri sözlüksel olarak yüzey yapıda ortaya çıkarılmış ve bir öbek yapı şekillenmiştir. Dolayısıyla totolojide anlam bileşenlerinin toplamı bağlamında içeriğin veya yapının bire bir tekrar edilmesi ön plandayken, uzatımda daha çok anlamsal veya işlevsel bileşenlerden birinin veya birkaçının yüzey yapıda sözlüksel ya da işlevsel birimlerle yansıtılması söz konusudur. Bunun yanı sıra (2)'de olduğu üzere, anlamsal içeriğin farklı dizilimle, farklı dillerdeki aynı anlamsal içerikli sözlüksel unsurlarla ifade bakımından tekrarı da totoloji kapsamında değerlendirilebilir:

(2) Su, yaşam için vazgeçilmez bir unsurdur, dolayısıyla hayatın vazgeçilmezlerinden biri de sudur.

Tüm bunlara rağmen, yapısal tekrardan ibaret gibi görünen bazı totolojilerde, arka planda pragmatik bir amaç sezilir. Örneğin "Adam gibi adam." kullanımı totolojik bir ifade görünümü sunsa da, uzatımda olduğu gibi, unsurlardan birinin anlamsal içeriği farklı bir yönüyle yansıtılabilir. Dolayısıyla aynı sözlüksel unsurun tekrarı olsalar dahi, her iki birim de anlamsal açıdan farklılaşır. İlgili örnekteki *adam*₁ içerisinde daha çok 'manevi açıdan olgun, karakterli, güvenilir kimse' anlamları baskınken, *adam*₂ böyle bir anlamı barındırmaz ve bu ikinci unsurdaki temel nitelikteki [+kişi], [+insan] bileşenleri ön plandadır. Dolayısıyla bu tür kullanımların ayrıntılı bir şekilde incelenmesi ve sınıflandırılması, Türkçede totoloji olgusunun tanımlanması ve açıklanması noktasında önem arz etmektedir.¹

2.2. Uzatımın Nedenleri

Dilbilimsel anlamda uzatımların nedenlerinden bir kısmı birincil, bir kısmı ise ikincil olarak açıklanabilir. Birincil nedenler, dilin eşzamanlı görünümünde, daha çok kendi iç yapısında ortaya çıkanlardır ve bunlar (a) bir sözlüksel unsurun bir anlamsal bileşenini vurgulama, (b) anlatımı pekiştirme ve güçlendirme, (c) anlatımdaki çeşitli eksiklikleri giderme, (d) iletinin anlamsal kaybını engelleme ve (e) işlevselliği azalmış bazı işaretleyicilerin anlamsal içeriklerinin yeniden işaretlemesi ihtiyacı gibi durumlar dolayısıyladır. İkincil nedenler ise ya artzamanlı süreçlere ya da dil etkilenmelerine bağlıdır ve bunlar (f) çeviri sonucunda veya (g) türetkenliğini kaybetmiş unsurlara bağlı ortaya çıkan, bir bakıma sözlükselleşmiş uzatımları beraberinde getirir. Sornicola (2006: 400), artzamanlı olarak anlam kaybı sürecine (desemanticization) bağlı, dilbilgiselleşmeyle aynı doğrultuda ortaya çıkan uzatımlardan da bahseder. Uzatımlı kullanımlar bu nedenlerden birine bağlı olabileceği gibi, birden fazlasına da bağlı olabilir. Uzatımların bir kısmı klişeleşebilir ve hiçbir boyutta uzatım olduğu hissedilmez. Bazı uzatımların kaynağı ise bir bakıma ilgili dilin anlık görünümü içerisinde mevcut değildir ve bunlar donuklaşarak yapısal açıdan tamamen bir sözlükbirim hâlini almış oluşumlar şeklinde düşünülebilir.

Uzatımların bir kısmı, kendilerine kaynak teşkil eden yapıların anlamca geçirimsiz veya kısmen geçirimsiz olmalarından, diğer bir ifadeyle anlamlarının yeterince bilinmemesinden, ayrıca ilgili kaynak yapıların ilişkili birden fazla kavramı ifade etmelerinden dolayı ortaya çıkabilir. Aynı anlam bileşenlerine sahip farklı sözcükleri tanımlayamama da başlıca uzatım nedenleri arasında sayılabilir. Bu hususta pek çok araştırmacı, uzatımın kullanım sırasında anlamsal şeffaflık derecesini artırdığı ve anlatımda açıklık sağladığı konusunda hemfikirdir (Gardani 2015: 546). Örneğin *nüans farkı* gibi bir uzatım, daha çok dil konuşurlarının *nüans* sözcüğünün anlamından emin olamamaları veya zihinlerinde, bu sözcüğün anlam bileşenlerinin yeterince kodlanmış olmaması nedeniyle, dolayısıyla arka planda, şeffaflığı artırma düşüncesiyle ortaya çıkabilir. Yabancı sözlüklerin dile

¹ Böyle bir inceleme, yapılan sınırlandırmalar dolayısıyla bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

girişi de daha çok bu yönüyledir ve bu tür ikili kullanımlarda, belirtildiği gibi, geri planda, dile yeni giren unsurları daha anlaşılabilir kılma amacı sezilir. Bunun yanı sıra, bazı sözlüksel unsurların birden fazla anlama sahip olmaları da anlamı şeffaflaştırmak için uzatıma sebep olabilir. Örneğin *bakkalcı* sözcükbiçiminde +*cı* meslek adı işaretleyicisi, mevcut meslek adına eklenmiş ve bir bakıma çift işaretleme yapmıştır. Dolayısıyla *bakkalcılık*, benzer olarak da *marangozculuk* veya *çilingircilik* gibi kullanımlar yaygınlaşmış, klişeleşmiştir. Bu da, ilgili ad köklerinin hem mekân hem de meslek ifade etmelerinden ve konuşma anında anlam bileşenlerinin ayırt edilememesinden kaynaklanmaktadır.

2.3. Uzatımda Derecelendirme

Hatcher uzatımlarda derecelendirmeden bahseder ve örneğin *beggarman* 'dilenci adam' yapısının *widow women* 'dul kadın' yapısına göre daha az uzatımlı olduğunu savunur (1952: 10). Zira *beggar* 'dilenci' herhangi bir cinsiyet ifade etmez, fakat *widow* 'dul' İngilizcede sadece 'kadın'ı karşılar. Dolayısıyla ilgili örneklerdeki *man* ile *women* farklı derecelerde uzatıma sebep olur. Kasperavičienė de uzatımlı yapıların çeşitli derecede uzatım göstermelerine temas eder ve *free gift* 'ücretsiz hediye' ile *old custom* 'eski gelenek' örneklerini verir. Ona göre bu uzatımlı yapılardan ilki, diğerine göre daha fazla uzatım gösterir, zira *ücretsiz* ile *hediye* birbiriyle anlamca örtüşmektedir, fakat *eski gelenek* kullanımında *gelenek* bir bakıma derecelendirilebilir: *çok eski gelenek*, *yeni gelenek* vs. (2011: 22). Dolayısıyla, niteleyicilerin derecelendirilebilir olması, uzatımlı yapıların da derecelendirilebilmesini sağlayabilir. Ancak *ücretsiz hediye* ile *karşılıksız hediye* kullanımları kendi aralarında derecelendirilebilir bir görünüm sunar. Zira *ücretsiz*, her durumda uzatıma sebep olurken, *karşılıksız*, bazı durumlarda hediye'nin 'karşılıklı' olması, nedeniyle artık unsur olarak değerlendirilemeyebilir. Öyle ki, işteş yapıdaki *hediyeleş-* eylemi de bir karşılık ifade eder.

Artık unsurların iletiden çıkarılması durumunda anlamsal içerikte ne kadar değişme olduğu da, uzatımlarda derecelendirmeye işaret edebilir. Örneğin *yukarıya çık-* ve *yukarıya doğru çık-* ifadelerindeki *-ya* ile *-ya doğru* birer artık unsur görünümündedir ve bunların çıkarılması durumunda iletinin genel anlamsal içeriğinde bir eksilme olmayacağı savunulabilir (krş. *yukarı çık-*, fakat *-A doğru* grubunda bir 'yöneliş' anlamı da sezilmektedir. Ayrıca *öne çık-* ile *öne doğru çık-* gibi metaforik bir işlev yüklenen kullanımlarla da karşılaştırma yapılabilir). Buna karşın *sadece tek bir X_{ad}* gibi bir öbek kullanımı içerisinde uzatıma sebep olan *sadece* veya *tek bir* unsurlarından birinin çıkarılması, artık unsurların geri plandaki pragmatik pekiştirme işlevini azaltacaktır. Dolayısıyla bu tür uzatımlarda daha yüksek derecede pragmatik işlevden söz edilebilir.

2.4. Artzamanlı Süreçte Uzatım

Eşzamanlı bakış açısıyla herhangi bir artık unsur barındırmıyor gibi görünen bazı kullanımların artzamanlı gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda birer uzatım örnekleri durumunda oldukları savunulabilir. Bu tür artzamanlı uzatımlar daha çok biçimbilgisi boyutunda gözlemlenir ve belli kategorilerin veya durumların birden fazla kez işaretlenmesiyle oluşur. Örneğin Arapça çokluk vezinlerine göre oluşmuş *evrak*, *elbise*, *fukara* gibi yapıların veya yine Arapça *ât* eki ile çokluğu işaretlenmiş *inşaat*, *teşkilat*, *meşrubat* gibi sözcükbiçimlerin Türkçede kök sözlükbirim hâlini alarak +*Ar* ile tekrar çoğul işaretlemelemlerinin yapılması, artzamanlı uzatıma birer örnektir. Benzer olarak Eski Türkçe çokluk eki +*an* da, Türkiye Türkçesinde *oğlan* şeklinde sözlükselleşmiş olarak yer almaktadır ve *oğlanlar* sözcükbiçiminde artzamanlı gelişmelere bağlı bir uzatımdan söz edilebilir. Farsça +*dan* ekinin *çaydanlık*, *yağdanlık* gibi sözcükbiçimlerde yer alması da, aynı işlevin ('X kabı, X taşıyan') hem +*dan* hem de +*lXk* ile birden fazla kez işaretlenmesine, yani biçimbilgisel uzatıma örnek teşkil eder. Dolayısıyla bu tür uzatımlarda, ilgili eklerin türetkenliklerini kaybetmeleri veya vezinli yapıların esas işlevlerinin (burada çoğul yapma) etkisiz hâle gelmesi, bunun sonucundaysa eklerin ve vezinlerin işaretlediği kategorilerin yeniden işaretlenmesi ihtiyacının

hissedilmesi sonucunda artzamanlı uzatımların ortaya çıktığından söz edilebilir. Diğer bir ifadeyle, dildeki yapısal ve anlamsal değişimlere bağlı olarak türetkenliklerini kaybedip sözlükselleşmeye sebep olan, dolayısıyla herhangi bir işlevi kalmayan veya bu işlevleri dil konuşurlarınca bilinmeyen eklerin (daha genel perspektiften işaretleyicilerin) yerine getirdikleri işlevlerin eşzamanlı olarak yeni işaretleyicilerle ifade edilmeleri gerekmektedir. Bu da, artzamanlı bakış açısıyla uzatım gibi görünen kullanımların eşzamanlı olarak bir uzatım örneği sunmadıkları anlamına gelir. Öyle ki, Türkiye Türkçesi konuşurları için örneğin *oğlan* artık bir kök hâlini almış, yapı içerisindeki mevcut *-an* çokluk işaretleyicisi şeffaflığını ve işlevselliğini kaybederek donuklaşmıştır. Dolayısıyla *oğlan* yapısının çokluk biçiminin eşzamanlı olarak *+lAr* ile yeniden işaretlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

2.5. Bağlamsal Uzatım

Kullanıldığı bağlam içerisinde artık unsur görünümü sunan bazı yapılar her durumda uzatıma sebep olmaz. Örneğin *geri iade et-*, her bağlamda bir anlamsal uzatım örneği iken, *kavak ağacı* her zaman bir uzatım durumunda bulunmayabilir. Öyle ki *kavak*, temel anlamıyla [+ağaç] anlam bileşenini taşır, fakat bağlama göre ek [+fidan] veya [+odun] bileşenlerini de taşır hâle gelebilir. Buna göre (3a)'daki kullanım bir uzatım olarak düşünülebilecekken, (3b)'de bir uzatımdan söz etmek mümkün değildir, zira burada *fidan*'ın artık unsur olarak düşünülmesi, *kavak*'ın [+fidan] yerine en temelinde [+ağaç] anlam bileşenini taşıması sebebiyle mümkün değildir ve bağlamsal anlamı önemli ölçüde değiştirecektir. Dolayısıyla [+fidan] *fidan* sözlükbirimi ile belirtilmelidir ve bu, bir uzatıma sebep olmaz.

(3) a. Bahçedeki kavak **ağacının** boyu hayli uzamış.

b. Kavak fidanlarının taşınması iki gün önce bitti.

Öbek yapılarıdaki baş öğelerin eksilerek niteleyicilerin başı da karşılar hâle gelmesi, çoğu durumda uzatımla ilgili olabilir. Örneğin *kuzu eti* öbeğindeki baş unsur olan *et*, (4)'te eksilmiş ve niteleyen unsur durumundaki *kuzu*, baş öge de dahil olmak üzere tüm öbeğin anlamsal içeriğini kendi bünyesinde toplamıştır:

(4) Yine kahvaltıda kavurma kuzu yedik. (sarkilarin-cevirileri.com, erişim tarihi: 06.08.2015)

Burada *kavurma* ile nitelenen *kuzu*'dan daha çok *kuzu eti*'dir, fakat öbek yapının *eti* ögesinin eksilmesi, ilgili anlamsal içeriğin *kuzu*'ya aktarılması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Yine de tüm iletinin toplam anlamında bir eksilme söz konusu değildir. Buna karşın ilgili iletinin "Yine kahvaltıda kavurma kuzu **eti** yedik." şeklinde düzenlenmesi durumunda *eti* unsurundan dolayı bağlamsal bir uzatımdan söz edilebilirdi. Zira *kuzu*'nun bir bakıma sözlükselleşmesiyle artık baş unsur olan *et*'e gerek kalmamıştır ve yapının genel anlamsal içeriği, bu öge olmadan da alıcılar tarafından çözümlenmeye uygundur. Aynı durumu *kuzu ızgara*, *kuzu kavurma*, *kuzu sac*, *kuzu kıyma* gibi öbek yapılarında da görmek mümkündür. Esasında bu öbeklerdeki [+et] anlam bileşeni *kuzu* sözlükbirimine aktarılmıştır. Öbeklerin *kuzu etinden ızgara*, *kuzu etinden kavurma* veya *kuzu etinden sac*, *kuzu etinden kıyma* şeklinde düzenlenmesi durumunda bir uzatımdan söz edilebilir, fakat tekyönlülük prensibinden dolayı, bu gelişme geriye alınmaz.

2.6. Kopyalama ve Çevirilere Bağlı Uzatımlar

Farklı dillerden yapılan özel ad kopyalamaları, kendi içerisinde tür bilgisini barındırıyor olabilir. Örneğin *Sahra Çölü* özel ad birleşimi içerisindeki *sahra* Arapçada 'çöl' anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla *Sahra Çölü* 'Çöl Çölü' gibi bir kullanıma denk gelir. Zira *Sahra Çölü* Arapçada الصحراء الكبرى 'en büyük çöl' şeklinde tanımlanır, fakat Türkçe konuşurları bu durumun farkında olmadıkları

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

için, herhangi bir uzatım sezmez. Aynı şekilde, *Bâb-ı Âli Kapısı* gibi bir öbek yapıda da *kapı* bilgisi hâlihazırda Arapça *bâb* sözcüğü içerisinde mevcuttur ve yapı, bu tür uzatımlar içerisinde değerlendirilebilir. Benzer olarak Farsçadan kopyalanan *süvari* 'atlı asker' anlamını taşır. Bu sözcüğün *atlı süvari* biçiminde klişeleşmesi de, aynı tür uzatımı ortaya çıkarır. Dolayısıyla kopya sözlükbirimler içerisinde yer alan anlam bileşenlerinin Türkçe unsurlarla öbek yapı oluşturacak şekilde kullanılması, bu tür uzatımların esasını teşkil eder ve bunlar, farklı dilbilgisel boyutlarda da ortaya çıkabilir.

Bunun yanı sıra, çeviri faaliyetlerine bağlı olarak da, orijinal ifadelerle bire bir bağlı kalmak düşüncesiyle uzatımlar ortaya çıkabilir. Örneğin *Three Musketeers* öbeği Türkçeye *Üç Silahşörler* şeklinde çevrilmiş ve ilgili sayı öbeğindeki +*IAr* çokluk işaretleyicisi, Türkçede sayı işleviyle kullanılan niteleyicilerin çokluğu doğal olarak ifade etmesi nedeniyle bir uzatıma sebep olmuştur. Aynı şekilde *Yedi Cüceler*, *Kırk Haramiler* gibi sayı öbeklerinde de bu biçimbilgisel çokluk uzatımını görmek mümkündür. Dolayısıyla bu tür kullanımlarda çokluk birden fazla kez işaretlenmiş durumdadır. Bunun yanı sıra, bir çeviriden daha çok bir uyarılama görünümü sunan *Üç Büyükler* gibi kullanımlara da rastlanılabilir.

3. Türkçede Uzatım Türleri

Uzatımlar, en temelinde anlamsal boyut taşımalarına ve bir anlam olayı olmalarına karşın biçimbilgisi, sözdizimi başta olmak üzere dilbilgisinin her katmanında ortaya çıkabilir. Yine de, bazı uzatım örneklerinin yapı veya içerik özellikleri dolayısıyla farklı arayüzlere dahil edilmesi, yani arayüz etkileşimleri bağlamında düşünülmesi gerekir. Zira uzatımlardan bir kısmı içerik yönüyle anlamsal olabilirken, sözdiziminde oynadıkları rollere istinaden sözdizimsel boyut da taşıyabilir. Bu açıdan, ilgili hususlar göz önünde bulundurulup genel bir sınıflandırma yapılmaya çalışılacaktır. Bu sınıflandırma, uzatımların baskın niteliklerine göre düzenlenmiş ve örnekler bu durum dahilinde seçilip yorumlanmıştır.

3.1. Biçimbilgisel Uzatım

Biçimbilgisel boyutta uzatım daha çok eklerle ortaya çıkar. Her ne kadar bu boyuttaki uzatımların pek çoğu artzamanlı süreçlerle ortaya çıkmış olsa da, eşzamanlı açıdan bakıldığında belirgin uzatım görünümü sunan pek çok kullanıma rastlamak da mümkündür. Bu hususta Haspelmeth, eklemeye uzatımın, orijinal yapının düzensiz veya türetkenliğini yitirmiş olması; buna karşın artıklığa sebep olan unsurun düzenli ve türetken nitelikte bulunması durumunda ortaya çıktığını ifade eder (1993: 298). Buna göre, Türkçede bulunan örneğin *çaydanlık*, *yağdanlık* gibi yapılarıdaki Farsça +*dAn* unsuru işlevini yitirmiş ve yerini, aynı işlevi ve anlamsal içeriği barındıran, türetken durumdaki +*IXK*'a bırakmıştır. Bunlar, türetkenliğini yitirmiş ve artzamanlı süreçte düşünülmesi gereken eklerle ilgilidir. Dolayısıyla bir ekin anlamsal içeriğini kaybedip eklendiği kök veya gövdeyle bütünleşmesi, o kök veya gövdeye herhangi ekstra bir anlam içeriği katmaması sözlükselleşmeyi beraberinde getirir ve anlamsal içeriğini kaybeden eke dair işlevin tekrar işaretlenmesi ihtiyacı uzatımı beraberinde getirir. Bu, hem yapım hem de çekimde ortaya çıkabilen bir durumdur.

Covington eklenmeye bağlı uzatımı, belirli bir anlam ögesi içeren bir ekin, hâlihazırda ilgili anlam ögesini barındıran bir köke eklenmesi bağlamında değerlendirir (1981: 33). Diğer bir ifadeyle, ekin eklendiği kök veya gövde, ekin taşıdığı anlamı veya işlevi zaten taşımaktadır. Bu durumda işlev veya anlamsal bileşen tekrarlanmış olur. Lehmann (2005: 125), çekimsel veya türetimsel biçimbirimlerle dilbilgisi düzeyinde ortaya çıkan uzatımı *hypercharacterization* terimiyle, odak bileşenin (focal component) çekim veya türetim unsuru üzerinden yeniden ifade edilmesi şeklinde tanımlar. Türkçede ettirgenlik işaretleyicilerinin ardı ardına kullanımı, bu duruma bir örnek teşkil eder: *yap-tır-t-tır-* gibi. Daha çok çocuk dilinde kullanılan bu örnekte birinci derecede ettirgenlik ilk

-tur- ile sağlanmış, ardından -t- ile ikinci derece ettirgenlik ortaya çıkarılmış, fakat son ettirgenlik işaretleyicisi -tur- bir uzatıma sebep olmuştur. Her ne kadar 'bir işi başka biri üzerinden başkasına yaptırmak' gibi bir anlam ifade etse de, bu anlamı ikinci seviye ettirgenlik yapısı, yani *yapturt-* ile sağlamak da mümkündür. Dolayısıyla *yaptırttur-* yapısı bir uzatım örneği olarak düşünülebilir.

Booij (2007: 273), biçimbilgisel uzatımı *overcharacterization* terimi ile "gereksiz bir eki tabana eklemek ve dolayısıyla uzatıma yol açmak" şeklinde tanımlar. Gardani (2015: 542) ise, eklerle ilgili uzatımları *affix pleonasm* başlığı altında değerlendirir ve Aslı Göksel'e dayandırdığı *gidilebilir* örneğinde, aynı işlevdeki edilgenlik işaretleyicilerinin (-ıl ve -in) iki kez kullanıldığına, bunun eke dayalı uzatıma yol açtığına işaret eder (2015: 542-543). Ayrıca Türkçe konuşan çocukların, hâlihazırda kılıcı (meslek) bilgisini içeren *manav* sözcüğüne tekrar kılıcı bildiren +cI ekini getirerek *manavcı* gibi şekiller türetebildiğinden bahseder (2015: 545). Lewis de bu durumu, fazlalık olarak ele alır ve *şoförcü*, *garsoncu*, *kasapçı*, *herifçiöğlü* örneklerini verir (2000: 57). Benzer olarak, sadece çocuk dilinde değil yetişkinler tarafından da konuşma esnasında oluşturulabilen aynı yapıdaki *bakkal*, *çilingir*, *kurye* gibi anlamsal olarak sözcük kökünde meslek bilgisini içeren birimlere tekrar meslek bildiren bir biçimbilgisel işaretleyicinin eklendiği görülmektedir. Öyle ki (5)'teki gibi kullanımlara rastlamak mümkündür:

- (5) **Çilingircilik** kolay görünüp zor olan bir meslektir. (netguvenligi.com, erişim tarihi: 11.08.2015)

Manavcı, *bakkalcı* gibi uzatımlı yapıların ortaya çıkmasında esas etken, *manav* ve *bakkal* sözcüklerinin meslek adının yanı sıra yer adı bildirmeleridir. Dolayısıyla, örneğin *bakkal* sözcüğünün 'bakkalda çalışan kimse' veya 'bakkal sahibi' gibi bir konseptinin yanı sıra *bakkal'a gitmek*, *bakkaldan ekmek almak* gibi kullanımlarda yer adını, yani 'dükkan' anlamını da ifade etmesi, uzatımı ortaya çıkaran temel faktördür. Buna karşın *bakkalcı* yapısı sadece 'kişi' anlam içeriğini barındırmaktadır ve zihinsel süreçlerle *bakkal*'ın anlamsal açıdan belirsizliğini ortadan kaldırmak için bilinçsizce ortaya çıkarılmaktadır. Ancak (6)'da olduğu gibi bazı kullanımlarda böyle bir belirsizlik mevcut olmadığı hâlde uzatıma başvurulabilmektedir. Zira bu örnek kullanımda, 'röportaj yapmak' eyleminin içerik bilgisi 'X ile' tematik unsurunu barındırır ve X, daima bir insandır. Dolayısıyla bu kullanımda *bakkal*, doğal olarak 'kişi' anlam bileşenini kullanıma çıkaracaktır. Bundan dolayı *bakkalcı* bir uzatım teşkil eder.

- (6) Bir **bakkalcı** ile nasıl röportaj yapabilirim ne sorabilirim yardım edin. (eodev.com, erişim tarihi: 11.08.2015)

Buna rağmen *hamalcı*, *marangozcu*, *kuryeci*, *çilingirci* gibi uzatımlarda esas unsurlar bir 'mekân' veya 'yer adı' bilgisi içermez (7). Dolayısıyla bu kullanımların tamamının uzatımlı olduğu savunulabilir.

- (7) Babası **hamalcı** olan bu çocuk yetenek sizsinizde anneme ev almak istiyorum diyodu. (fposts.com, erişim tarihi: 11.08.2015)

Esasında meslek adı bilgisini içeren köklere, ikinci kez meslek adı işaretleyen +CX biçimbiriminin eklenmesi, ilgili köklerin taşıdığı meslek adındaki anlam bileşeninin silikleşmesi veya bu meslek adlarının çok sık kullanılmaması sonucunda ortaya çıkar. Öyle ki günümüzde *hamal*, *marangoz*, *çilingir*, *bakkal*, *manav*, *çerçi* gibi belli meslekleri icra eden kişiler ve ilgili meslekler, özellikle büyük şehirlerde yeterince tanınamayabilir ve genç dil konuşurlarının veya çocukların zihinsel söz varlıklarında bu meslekleri icra eden kişi adları yeteri kadar kodlanmış değildir. Dolayısıyla bu tür uzatımlar, bir bakıma yapının taşıdığı anlamı kuvvetlendirme ve eksiksiz bir şekilde iletme amacı gibi işlevler yüklenir veya anlamdan emin olamama durumlarında ortaya çıkar. Bu tür uzatımlara, özellikle örneğin *çerçilik* gibi mesleklerin unutulmakta veya tamamen unutulmuş

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

olmaları dolayısıyla ilgili bağlamlarda rastlanılmaktadır ve bu durum, *çerçicilik* gibi yapıların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Her ne kadar, yukarıdaki örneklerde de görüleceği üzere, meslek bilgisinin iki kez işaretlenmesi ve uzatıma yol açması durumu daha çok kopya sözcüklerde ortaya çıkıyor izlenimi uyandırır da, Türkçe kökenli ve bir bakıma yeni sayılabilecek şeffaf yapılarda da aynı kullanım durumu gözlemlenmektedir: *gezginci* gibi (8).

- (8) Bu karavan, kendini **gezginci** olarak tanımlayan Mehmet Şeker'in. (milliyet.com.tr, erişim tarihi: 14.08.2015)

Booij, bu tür uzatımların bir sistematikleştirme süreci sonucu alıntı (kopya) sözcüklerde ortaya çıktığını ve en temelinde biçimbilgisel değişimin bulunduğunu ifade etse de (2007: 273), yukarıdaki gibi, yerli ve kısmen yeni sözcükler üzerinde de benzer oluşumlara rastlamak mümkündür. Geri plandaki amaç ise, ilgili yapıların anlamsal açıdan şeffaflığını artırmak ve muhtemel belirsizliği gidermektir. Ayrıca bu sayede dilin sahip olduğu sözcük sayısında da artış meydana gelir ve dolayısıyla sözvarlığı yeni unsurlar kazanır (Koefoed ve van Marle 2004: 1581).

Anlamsal/işlevsel açıdan baskın durumda olmayan veya art zamanlı olarak sözlükselleşme sonucu ilgili anlamını/işlevini yitirip nedensizleşmeye, anlam ağarmasına (semantic bleaching) uğramış türetken nitelik arz etmeyen bir ek veya daha büyük hacimdeki başka bir unsur, ilgili anlamı/işlevi kuvvetlendirmek veya yeniden sağlamak amacıyla aynı içerikteki veya işlevdeki başka bir ekle beraber kullanılabilir. Örneğin *pek çok insanlar* öbek yapısındaki *+lar* bu nitelikte bir uzatımdır, zira *pek çok* öbeği *+lar*'ın anlamsal içeriğini de kodlamış durumdadır. Bu uzatımın sebeplerinden en önemlisi ise, yabancı dillerden etkilenme ve çeviri faaliyetleridir. Zira ilgili yapının, örneğin İngilizcedeki karşılığı *many people* (harf. *pek çok insanlar*) şeklindedir.² Bunun yanı sıra *çoğu, çokça, birkaç, birçok* gibi sözlüksel olarak çokluk ifade eden niteleyici yapıların öbek içerisinde kullanımları esnasında baş unsurun *+lar* alması yoluyla tekrar çoğul işaretlemesi de uzatım sayılabilir: *çoğu kimseler, birkaç hayvanlar* vs. Benzer olarak *iki elmalar* gibi bir kullanımda da belirgin uzatımı gözlemlemek mümkündür, çünkü Türkçede iki veya daha fazla miktar ifade eden sayı sıfatları [+çokluk] anlam bileşenini bünyesine dahil eder. Dolayısıyla bu örneklerde çokluk birden fazla kez işaretlenmiş durumdadır ve bu tür kullanımlar biçimbilgisel uzatıma birer örnektir. Buna rağmen, çokluğa ihtiyaç duyulmayan birtakım kullanımlarda çokluğun biçimbilgisel işaretlenmesi de görülebilir. Bunun en bilinen örnekleri, sayılamayan varlık veya kavramların *+lar* ile çoğullandırılmasıdır: *sular seller gibi ezberlemek*³ veya *elektriklerin/suların kesilmesi, havaların soğuması*⁴ gibi. Bu kullanımlarda eklenmeye bağlı biçimbilgisel uzatım, anlamsal açıdan ekstra bir içerik sunmaz. Bu tür uzatımların nedeni daha çok pragmatiktir. Benzer şekilde "Boğazlarım ağrıyor." gibi bir kullanımda ise *+lar* uzatımının sebebi konuşucunun dinleyene, geri planda şu hususlardan birini veya birkaçını aktarmak istemesidir: a) Boğaz çevresinin ağrıdığı b) Boğaz ağrısının şiddetli olduğu c) Boğazının mı, yoksa başka bir organının mı ağrıya sebep olduğundan emin olamaması vs.

Biçimbilgisel çokluk uzatımlarının bazıları, uzatıma kaynaklık eden unsurların fiziksel yapıları ile ilgili olabilir. Örneğin *gözlük* sözlükbiriminin karşıladığı kavram fiziksel olarak bir ikilik sunar. Dolayısıyla "Gözlüklerini tak!" gibi bir kullanım 'birden fazla gözlük' bildirmez ve uzatıma

² Bu tür uzatımları kullanan dil konuşurlarının, daha çok yabancı dillerle temasta bulunan kimseler olduğu savunulabilir.

³ Yine de ilgili kullanımın arka planında, abartma gibi bir pragmatik işlev söz konusudur ve yapı, klişeleşerek deyimsel ifade kalıbına bürünmüştür. Aynı zamanda, *+lar*'ın abartı işaretleme işlevinden de söz edilebilir.

⁴ "Hava soğudu." gibi bir yargı, o an içinde bulunulan anlık zamanı özel olarak ifade ederken, *havaların soğuması* daha geniş bir zaman aralığını, yani daha genel bir durumu sezdirebilir: mevsim geçişi (bir mevsim), gündüz ve gece sıcaklıklarının düşmeye başlaması (birkaç gün veya hafta) gibi.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

sebeplendir. Buradaki uzatımın nedeni ise, gözlüğün özdeş iki kısımdan meydana gelmesi, dolayısıyla zihinde bir çoğul görünümünde bulunmasıyla açıklanabilir. Bu kullanımın bir diğer açıklaması da, insan gözünün iki adet olması olabilir. Zira *gözlük* tek bir göze ait değil, gözlerin her ikisini de kapsayan bir alettir. Dolayısıyla *gözlükler* uzatımında zihinde, geri planda yer alan düşünce, iki ayrı göz için ayrı ayrı *gözlük* bulunuyor olması şeklinde açıklanabilir.

Selamlaşma, uğurlama veya iyi dilek iletme gibi sosyal bağlamlar da +*lAr* uzatımının ortaya çıktığı diğer ileti türlerine sebep olabilir. Öyle ki *günaydınlar*, *merhabalar*, *iyi akşamlar*, *hayırlı sabahlar*, *selamlar*, *iyi yolculuklar*, *iyi dinlenmeler* gibi çeşitli selamlama/karşılama/iyi dilek iletme işlevine sahip yapılar bir çokluk işaretlenmez. Buradaki kullanım da pragmatik sebepler dolayısıyladır ve *iyi X-ler* şablonu içerisinde *X*, herhangi bir durum veya hareketi karşılayabilir.

Bilhassa Anadolu ağızlarında ortaya çıkan -*ArAk* veya -*kAn* gibi zarf yapıları kuran işaretleyicilerin -*DAn* veya -*A* ile genişletilmesi durumu, anlamsal içerikte herhangi bir artışa neden olmaması dolayısıyla bir çeşit uzatıma sebep olur: *alarah-dan*, *alirkan-a* (Gemalmaz 1995: 342-343) vs.

Üçüncü kişi iyelik işaretleyicileri de çeşitli bağlamlarda uzatıma kaynaklık edebilir. Bu işaretleyiciler, daha çok ilgi bildiren *ki* ile bütünleşerek uzatıma yola açabilir: *dünkü* > *dünküsü*, *öbürkü-nü*, *öbürküsü-nü* vs. Gagauzca gibi bazı Türk dillerinde ise ilgili işaretleyicinin artzamanlı bir şekilde artık unsur olarak kaynak yapıyla bütünleşmiş şekilde sözlükselleşmesi mümkündür: *alrı* 'alın' (< *alrı*+*i*), *burnu* 'burun' (*burun*+*u*) vs. ve bu sözlükselleşmiş yapılar tekrar iyelik işaretleyicisi getirilebilir: *alrı-sı*, *burnu-su*.⁵ Diğer kişi işaretleyicilerinde de çeşitli uzatımlara rastlamak mümkündür: *Aslanım Mehmet'im* gibi. Bu örnekte de pekiştirme ve yakınlık bildirme gibi pragmatik birtakım amaçlarla iyelik işaretleyici +(X)m, hem baş unsura hem de niteleyene eklenmiştir.

Eski Türkçe +*gArU* ekinin sözlükselleşmesiyle ortaya çıkmış *içeri*, *dışarı* gibi yapılar eklenen çeşitli işaretleyiciler de bağlamsal olarak uzatıma sebebiyet verebilir. Örneğin üçüncü kişi iyelik eki, bu unsurlara getirildiğinde herhangi bir iyelik bilgisi işaretlenmez ve dolayısıyla iletinin sezdirimsel anlamını etkilemez: "İçerisi çok sıcak." (krş. 'İçeri çok sıcak'), ancak bir tamlama yapısı içerisinde kullanıldığında iyelik işaretleyicisine ihtiyaç duyulur: "Evin içerisi çok sıcak." (krş. '*Evin içerisi çok sıcak' gibi). Bunun yanı sıra, örneğin "Utaç içerisindiyim." gibi bir kullanım kapsamında ise, +*ArU* (< *gArU*) yön işaretleyicisi uzatım boyutuyla ele alınabilir. Zira ilgili kullanım ile "Utaç içindiyim." kullanımı arasında anlamsal herhangi bir kodlama farkı bulunmamaktadır. Aynı şekilde *içeriye* (*doğru*), *dışarıya* (*doğru*) gibi kullanımlarda da bir uzatımdan söz etmek mümkün görünmektedir. Zira +*ArU*, hâlihazırda bir yön bildirmektedir ve Eski Türkçe dönemindeki bu işlevini sözlükselleşmiş olarak korumaktadır. Öyle ki bu işlev, *içeri*(*ye doğru*) *girmek* veya *dışarı*(*ya doğru*) *çıkma* gibi bağlamlarda +(y)A yönelme durumuna ve *doğru* unsuruna gerek kalmadan da sağlanabilmektedir. Her ne kadar *gir-* ve *çık-* eylemleri sırasıyla [+içeriye] ve [+dışarıya] anlam bileşenlerini barındırır da, örneğin *uzan-* gibi ilgili anlam bileşenini barındırmayan eylemlerle kullanımlarda uzatımdan söz edilebilir: "Ağacın dalları içeriye uzanıyordu." gibi. Tüm bunlardan hareketle, Eski Türkçe +*gArU* yönelme durumu işaretleyicisinin Türkiye Türkçesinde bir çekim eki olma özelliğini yitirmiş ve kalıplaşmış kelimeler dışında yeni kelimelere uygulanamıyor olmasına rağmen (Erdem 2011: 77), anlam özelliklerini koruduğu savunulabilir. Örneğin **ev-eri* gibi bir

⁵ Türkçede de *kahve* + *altı* > *kahvaltı* gibi sözlükselleşmiş bir öbek yapının iyelik işaretleyicisiyle örneğin *hafta sonu kahvaltısı* şeklinde kullanılması, ilgili yapının anlamsal içeriğinin tamamen değişmesi ve iyelik işaretleyicisinin de bu değişime bağlı olarak işlevsizleşmesi sonucudur. Bu açıdan, verilen Gagauzca örneklerde de ilgili işaretleyici çekim gücünü kaybederek herhangi bir iyelik bildirmez hâle gelmiş, yani sözlükselleşmiştir. Dolayısıyla iyeliğin, ihtiyaç durumunda tekrar işaretlenmesi gerekmiştir. Bu durum, bazı araştırmacıların *ek yığılması* terimiyle karşıladığı bir dilbilimsel olaydır, fakat artzamanlı uzatım kapsamında da değerlendirilebilir. Bu durumun başka benzer örnekleri *hepsi* (< *hep-i-si*), *birisi* (< *bir-i-si*) gibi yapılardır.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

sözcükbiçimin ortaya çıkması, bu türetkenliğin kalmaması dolayısıyla mümkün değildir, ama *içeri* gibi bir yapının zarf olarak kullanılması durumunda ilgili yönelme işlevi ortaya çıkmaktadır.⁶ Buna karşın, örneğin *oğlan* yapısındaki Eski Türkçe çokluk eki *+An* hem türetkenliğini hem de anlam özelliklerini kaybetmiştir ve etkisiz unsur olarak, diğer bir ifadeyle, herhangi bir çokluğu işaretlemeyen varlığını sürdürmektedir. Buna karşın *oğlan* yapısının, *oğul*'un aksine 'eşcinsel' gibi bazı anlamsal içeriklerin işaretlemesinde ayırt edici nitelik kazandığı görülebilir.

3.2. Sözdizimsel Uzatım

Uzatımların bazıları biçim-sözdizimsel boyutu ilgilendirebilir. Örneğin, Türkçenin zaman ve kip çekim sisteminde çokluk üçüncü kişinin işaretlenmesi zorunlu değildir ve bu işaretlenme yapılmadan, sözdizimindeki ilgili özne unsurunun anlamsal bileşeni veya işaretleyicileri üzerinden kişinin çokluğa sahip olup olmadığı kodlanır. Örneğin, "Adamlar koşarak uzaklaştılar." gibi bir cümle içerisinde özne üzerindeki *+IAr* işaretleyicisi çokluğu ifade etmekte, dolayısıyla yüklemde çokluğun ikinci kez işaretlenmesi iletiye ekstra bir anlamsal içerik katmamaktadır.

Yine biçimsel sözdizimi ilgilendiren bir başka durum da, hem öznenin hem de kişi işaretleyicisinin aynı iletide yer alması hususudur. Dolayısıyla kişi, iki kez işaretlenir: "Ben yarın Antalya'ya gideceğim." örnek cümlesindeki birinci kişi, aynı anda hem biçimsel işaretleyici *-m* hem de sözlüksel/zamirsel işaretleyici *ben* ile ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu kullanımda anlamsaldan daha çok, özel bir pragmatik amaç⁷ sezilir ve özneye vurgulama yapılmaz (zira özneye vurgulama yapılması durumunda ilgili öznenin çoğu durumda yüklemde hemen önce yer alması gerekir). Dolayısıyla bu tür kullanımların pragmatik amaçlı birer uzatım sonucu ortaya çıktığı düşünülebilir. Diğer kişi işaretleyicileri için de aynı durum söz konusudur.

Bunların yanı sıra, belli dilbilgisel işlevlerin gerek biçimsel gerek sözlüksel olarak birden fazla kez işaretlenmesi durumu başka kiplerde de ortaya çıkabilir. Örneğin *-Abil-* yeterlilik kipi, bağlama göre [+belki], [+muhtemelen], [+büyük olasılıkla] anlam bileşenlerini kodlayabilir, dolayısıyla içsel veya dışsal yeterlilik ile izin/rica'nın yanı sıra olasılık işaretlemesi de yapabilir. Örneğin (9)'daki diyalog içerisinde ilgili anlam bileşenleri yüklemde kodlanmış durumdadır ve *belki* sözlüksel unsurunun işletilmesine gerek kalmayabilir:

(9) - Yarın bizimle pikniğe gelir misin?

- Bilmem, **belki**⁸ gelebilirim.

Diğer taraftan, aynı anlam bileşenlerinin *belki* içerisinde de mevcut olması dolayısıyla, verilen cevap *-Abil-* işaretleyicisinin kullanılmamasıyla "Bilmem, belki gelirim." şeklinde de düzenlenebilir. Benzer olarak şart kipinde de hem *-sA* dolayısıyla biçimsel hem de *eğer*, *şayet* vb. unsurlarla sözlüksel olmak üzere birden fazla kez işaretleme ortaya çıkabilir (10). Şart kipi işaretleyicisi *-sA* hâlihazırda orta kuvvette [+eğer] bileşenini barındırmaktadır. Dolayısıyla hem ilgili işaretleyiciyi hem de sözlüksel unsurunu aynı bağlam içerisinde kullanmak, çoğu durumda uzatıma yol açar; zira sözlüksel unsur olmadan da ileti ilgili anlamı tüm yönüyle kodlayabilmektedir.

(10) **Eğer** çok çalışırsan, başarılı olursun.

Yine de *eğer*'in kullanılması, iletinin taşıdığı tavsiye anlamını pekiştirme veya şartın önemini vurgulama gibi sebeplerle tercih edilebilir.

⁶ İlgili yapının ad olarak kullanılması durumunda, ekin donuklaşarak sözlükselleşmeye sebep olduğu belirtilmelidir.

⁷ Bu amaç konuşma esnasında *ben* ögesinin belirgin şekilde vurgulanmasıyla sezdirilebilir: /ben/

⁸ Yine de bu birimin epistemik skalada değişmeye yol açtığı ve salt bir uzatım teşkil etmediği savunulabilir.

Belli başlı ortaçlar, kendi içerisinde 'olan' bilgisini içerebilir. Bu, bir bakıma ilgili ortaç eklerinin adlaştıracı/sözlükselleştirici karakteristikleri dolayısıyladır. Bir diğer ifadeyle, kalıcı sözlüksel unsurlar oluşturmaya uygun bazı ortaç ekleri, bu özellikleri dolayısıyla ve sık kullanıma da bağlı olarak, niteledikleri adların anlam içeriklerini kendi bünyelerine aktarır hâle gelebilir: *tandık* [-kişi] + *kişi* > *tandık* [+kişi], *giyecek* [-eşya] + *eşya* > *giyecek* [+eşya] gibi. Dolayısıyla, bir öbek yapı içerisinde ayrı bir sözlüksel unsurla yüzey yapıda yansıtılan bileşenler, sözlükselleşmeyle birlikte niteleyicinin anlam bileşenleri arasına dahil edilir, yani *kişi* gibi bir sözlüksel unsur *tandık* içerisinde [+kişi] anlam bileşenine dönüşür. Bu şekilde ileri derece sözlükselleşmelerde anlam bileşeninin bir sözlüksel unsurla tekrar yüzeye çıkarılması uzatıma sebep olur (11).

- (11) Bu yüzden her yazar **kişi**, kendini, insan olma kimliğini, en ufak canlıda bile kendini aramalıdır. (kaybolandefterler.com, erişim tarihi: 15.08.2015).

Anlam bileşenleri içerisinde [+olmak] barındıran -AcAk, -DXk, -mXş, -mAz, -Ar ortaçları, ilgili bileşenin sözlüksel olarak yeniden ifade edilmesi sonucu uzatımlı kullanıma sebebiyet verebilir. Örneğin "yapılacak olan çalışmalar" veya "yapılmış olan çalışmalar" ile bunların *olan* unsuru çıkarılmış biçimleri arasında anlam açısından herhangi bir farklılaşma görülmez. Dolayısıyla *olan*, ilgili ortaçlarla birlikte kullanıldığında artıklığa yol açar. Bu durum da, yine ilgili ortaçların adlaştıracı/sözlükselleştirici karakterleri dolayısıyladır. Herhangi bir adlaştırma veya sözlükselleştirme işlevi bulunmayan, örneğin -mAktA gibi işaretleyiciler, her durumda *olan* unsuruna ihtiyaç duyar: "yapılmakta olan çalışmalar" gibi.

Ortaçların adlaştırma işlevleri, niteledikleri adların anlam özelliklerini kendilerine aktarmalarıyla sonuçlanır. Örneğin (12)'deki bağlamda *dikkat çeken* yapısı, +An işaretleyicisinin sözdizimsel olarak adlaştırma işlevi dolayısıyla bağlam içerisinde [+kişi] bileşenini de barındırır. Dolayısıyla bu bileşenin sözlüksel olarak tekrar ifade edilmesi, uzatıma yol açar. Yine de, *dikkat çeken* her zaman bir 'kişi' olmayabilir. Bu, bağlama göre ortaya çıkan bir anlamsal bileşen değişimidir, fakat (12)'de [kişi] anlam bileşeninin *biri* sözlükbirimi ile de sağlanması muhtemeldir.

- (12) ...bulduğumuz ortam içerisinde ilk *dikkat çeken kişilerden biri* olduğum kanaatindeyim... (wattpad.com, erişim tarihi: 15.08.2015).

Tezlik, süreklilik, yaklaşma gibi kılınış ifade eden bazı dilbilgiselleşmiş eylemler, kendi içlerinde ilgili anlamsal bileşenleri barındırır hâle gelmişlerdir. Diğer bir ifadeyle, örneğin -X ver-tezlik kategorisi, [+bir anda] anlam bileşenini kendi içerisinde barındırmaktadır ve dolayısıyla sözdizimsel boyutta bu bileşenin kullanımını zorunlu kılmaz (13a). Bu bileşenin sözlüksel olarak sözdizimi içerisinde kullanılması, tezliğin hem dilbilgisel hem de sözlüksel olmak üzere iki kez işaretlenmesi anlamına gelecektir. Ancak *bir anda* yapısının sözdizimi içerisinde tek başına kullanılması durumunda (13b) uzatımdan söz edilemez. Zira ilgili kullanımlar, vurgu ve tonlama özellikleriyle de farklılaşmaktadır.

- (13) a. Sonra **bir anda** yapıverdim başvurumu. (aesrayucel.blogspot.com, erişim tarihi: 15.08.2015)
b. Ot biçerken bir anda karşıma çıktı. (habergazetesi.com.tr, erişim tarihi: 15.08.2015)

Benzer olarak, [+az kalsın], [+az daha] gibi zamansal yaklaşım ifade eden anlam bileşenlerini barındıran ve -Ayaz- yapısında dilbilgiselleşen yaklaşma kılınış kategorisinin kullanıldığı bağlamlarda ilgili bileşenlerin yeniden kullanılması da uzatıma yol açabilir (14):

- (14) Elindeki tepsi **az kalsın** düşeyazacaktı (books.google.com, erişim tarihi: 15.08.2015)

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

Teklik ifade eden işaret ve kişi zamirlerinin *gibi* edatıyla oluşturduğu öbeklerde, zamirlerin ilgi durumuyla işaretlenmesi veya işaretlenmemesi arasında, anlamsal ilgi ve işlev bakımından belirgin bir fark göze çarpmaz. Örneğin *bu gibi durumlar* ile *bunun gibi durumlar* veya *ben gibi insanlar* ile *benim gibi insanlar* arasında göndergesel herhangi bir fark bulunmaz. Dolayısıyla $+X_n$, $+X_m$ ilgi durumu işaretleyicilerinin *gibi* ile edat öbeği oluşturmada zamirlerle birlikte kullanılmasının uzatıma yol açtığı savunulabilir; zira ilgili işaretleyici, öbeğin toplam anlamında herhangi bir artış veya azalışa yol açmamakta, iletiye fazladan bir işlev katmamaktadır. Ancak, işaret zamirlerinin çokluk şekilleri, ilgi durumu işaretleyicisine hiçbir durumda ihtiyaç duymaz: *bunlar gibi*, *onlar gibi* vs. Dolayısıyla **bunların gibi*, **onların gibi* vb. ilgi durumlu biçimler bir dilbilgisel sapmaya sebep olur. Kişi zamirlerinde ise durum farklıdır ve çokluk ifade eden kişi zamirleri ilgi durumu işaretleyicisiyle de kullanılabilir: *bizim gibi insanlar*. Bundan hareketle, sözlüksel olarak çokluk ifade eden zamirlerin, çokluğu biçimbilgisel işaretleyicilerle sağlanan zamirlere göre anlam ve kullanım açısından çeşitli farklarının olduğu düşünülebilir.

Biçimbilgisel işaretleyiciler üzerinden karşılanan anlam içeriklerinin sözdizimsel öbeklerle yeniden karşılanması da bu boyuttaki uzatımlara kaynaklık edebilir. Örneğin *kitaplık dolabı* gibi bir kullanımda, $+IX_k$ üzerinde herhangi bir türetkenlik kaybı söz konusu olmadan uzatım ortaya çıkmıştır. Zira *kitaplık* yapısı içerisindeki $+IX_k$ hâlen şeffaflığını koruyan bir işaretleyicidir ve yapının genel anlamı, herhangi bir zihinsel sözvarlığı kodlaması da gerektirmeyecek şekilde 'kitap dolabı' veya 'kitap konulan/kitapların muhafaza edildiği yer' niteliğindedir. $+IX_k$ ile işaretlenen bu anlam içeriklerinin *dolap* sözlükbirimi ile ikinci kez öbek yapı içerisinde gösterilmesi, belirgin bir uzatım teşkil eder.

3.3. Anlamsal Uzatım

Anlamsal nitelikler, esasında diğer dilbilgisel katmanlarda da ortaya çıkan uzatımların temelinde bulunmaktadır. Dolayısıyla uzatımlara sebep olan yapıların anlam özellikleri, iletilerin uzatımlı olup olmamalarında önemlidir. Zira bir yapı içerisinde öne çıkan veya konuşma esnasında vurgulanmak istenen anlam bileşeninin gerek sözlüksel gerek dilbilgisel olarak ayrıca ifade edilmesi, uzatımların en temel nedenidir. Bunun yanı sıra, konuşur veya dinleyen için anlam özellikleri açısından belirgin olmayan, bir bakıma geçirimsiz nitelikteki yapıları anlamca daha belirgin hâle getirme düşüncesi bilinçli veya bilinçsiz olarak uzatıma yol açar.

Anlamsal uzatımlarda uzatıma sebep olan anlam bileşeni, sözlüksel yolla iletide kullanım alanı bularak sözcüğe dönüşür. Dolayısıyla *a* gibi bir anlam bileşeninin *X* sözlükbirimi içerisindeki durumları şunlardan biri gibidir:

- *X* zaten *a*'dır. Örn. *atmaca kuşu* 'atmaca zaten **kuş**ur'
- *X* zaten *a* şeklinde yapılıdır. Örn. *suda yüz-* 'yüzmek zaten **suda** yapılıdır'⁹
- *X* zaten *a*'yı kapsar/ona aittir. Örn. *geçmiş hatıralar* 'hatıralar zaten **geçmişe** aittir'

Bunlar gibi anlamsal ilişkilerin ve bileşenlerin sözlüksel olarak iletide yeniden kodlanmasına dair çeşitlendirmeler artırılabilir. Ancak esas olan, sözlüksel unsurların taşıdığı bileşenlerin birini veya birkaçının çeşitli nedenlere bağlı olarak sözcüğe dönüşerek niteleyici hâlini almasıdır.

⁹ Buna karşın *soğuk suda yüz-* veya *derin sularda yüz-* gibi kullanımlarda, niteleyicilerin bir baş unsura ihtiyaç duymaları nedeniyle uzatımdan söz edilemez.

Dolayısıyla anlamsal açıdan uzatımlı yapılar, bir baş ve bir(kaç) niteleyiciden oluşan öbekler şeklindedir.

Lehmann, *hyponym compounding* başlığı altında birleşiklerdeki uzatıma temas eder ve Alm. *Eichbaum* (harf. 'meşe ağacı') örneğini verir. Bunun yanı sıra *synonym compounding* başlığı altında ise Alm. *schlussendlich* (harf. 'sonunda nihayetinde') yapısına değinir (2005: 147). Bunlardan ilki, bir sözlüksel unsurun, o unsuru daha üst düzeyde kapsayan kavram alanıyla birlikte bir öbek oluşturacak şekilde bir araya getirilmesidir. Bu durum, pek çok dilde örnekleri görülebilecek derecede yaygındır. Türkçede de, örneğin *çam ağacı* veya *papağan kuşu* gibi birleşiklerde niteleyici unsurlar zaten niteledikleri adların anlamsal içerik bilgisini içermektedir. Benzer ve yaygın bir örnek olarak *hamsi balığı* öbeğindeki *hamsi* niteleyicisi, [+balık] bilgisini içermektedir. Dolayısıyla ilgili içeriksel üst-kavram niteliğindeki anlam bileşeninin yeniden ifade edilmesi anlamsal bir artıklığa sebep olur. Bu durum, ilgili adların bilinirliğiyle, yani dil konuşurlarının zihinsel sözcüklerinde yer alıp almamalarıyla ilgilidir. Diğer bir ifadeyle, kullanılan adın bir türe ait olup olmadığının bilinmemesi (ilgili adın tür bilgisine beraber zihinsel sözcüklerinde kodlanmamış olması) durumunda tür adının sözlüksel olarak ifade edilmesi herhangi bir uzatıma sebep olmaz. Örneğin bir ağaç adı olan Latince *actinidia melandra*'nın, bu ağacın tanınmadığı bir bağlamda *actinidia melandra ağacı* öbeği içerisinde kullanılması durumunda bir uzatım ortaya çıkmayacaktır. Lehmann'ın belirttiği ikinci grupta ise, aynı anlam bileşenlerine sahip farklı sözlüksel/işlevsel unsurların bir arada kullanılması söz konusudur. Türkçede de, *full dolu* yapısı bu tür uzatıma bir örnek teşkil eder. Zira hem *full* hem de *dolu* [+boş olmayan] anlam bileşenlerini paylaşır.¹⁰ Dolayısıyla ilgili kullanım bir uzatıma neden olur. Buradaki amaç ise, doluluğun yapısal ve anlamsal açıdan pekiştirilmesidir. Her iki unsurun farklı dillere ait olması da, uzatıma esas teşkil eden faktörlerdendir.

Bir başka açıdan, sözlüksel olarak veya gerekli biçimbilgisel işaretleyiciler sayesinde bağlı oldukları üst kavram alanını bildiren sözlükbirim veya sözcükbiçimlerin öbeleştirilmesinin de uzatıma yol açtığı savunulabilir. Örneğin *Pazartesi*, *Çarşamba*, *Perşembe* gibi gün bildiren, benzer olarak *Ağustos*, *Şubat* gibi ay ifade eden adların *Pazartesi günü*, *Eylül ayı* gibi öbeklerle ilgili anlam bileşenlerinin yüzeye çıkarılması veya bağlamsal olarak *1925 yılında*, *saat 15.00'te* gibi bariz şekilde yıl ve saat ifade eden rakamların ilgili ifadelerle kullanılması birer uzatım ortaya çıkarır. Üst-anlam/alt-anlam ilişkisi içerisinde de değerlendirilebilecek bu uzatımların anlamsal/bağlamsal rol içerisindeki yerleri, kavram alanlarına göre değişir. Diğer bir ifadeyle, *Ocak*, *Şubat*, *Mart...* veya *Pazartesi*, *Salı*, *Çarşamba...* sözcüklerinin tamamı sırasıyla AY ve GÜN üst kavram alanlarına dahildir ve ilgili sözcükler doğal olarak [ay] ve [gün] bileşenlerini barındırırlar. Benzer olarak *kartal*, *şahin*, *doğan*, *akbaba*, *serçe...* gibi kuş adları veya *elma*, *armut*, *vişne*, *portakal...* gibi meyve adları sırasıyla KUŞ ve MEYVE üstkavram alanı dahilindedir ve ilgili kavram alanlarını anlam bileşeni olarak bünyelerinde taşırlar. Dolayısıyla *kartal kuşu* veya *elma meyvesi* gibi kullanımlar bariz uzatımlar olarak değerlendirilir.

Eksilme yoluyla sözlükselleşmiş birimler, eksilen unsuru bir anlam bileşeni olarak bünyelerinde barındırırlar. Örneğin *demirbaş eşya* yapısından eksilerek sözlükselleşen *demirbaş* sözcüğü, temel anlamıyla [+eşya] bileşenini de bünyesine katmıştır. Dolayısıyla *demirbaş eşya* veya *demirbaş eşyası* gibi kullanımlar anlamsal uzatıma sebep olacaktır, zira kodlamanın kendisi *eşya*'nın bilgisini içerir.

Deyimleşmiş ifadelerde de uzatıma rastlanılabilir. Örneğin *göz at-* deyimini [+kısaca], [+hızlıca] gibi azlık ve tezlik miktarı bildiren anlam bileşenlerini taşır. Bu durumda, bu bileşenlerden

¹⁰ Ancak 'doluluk' kavramı derecelendirilebilir bir görünüm sunmaktadır. Dolayısıyla *full dolu* gibi bir kullanım örneği *tamamen dolu*, *ağızına kadar dolu* vb. kullanımlarla da kıyaslanılabılır. Bu durumda, bir uzatımdan daha çok, doluluğun derecesi ifade edilmiş olacaktır.

birini veya birkaçını sözlüksel olarak iletiye tekrar yansıtmak ve söz gelimi *kısaca göz at-* gibi bir kullanım uzatıma sebep olur. Zira *göz atmak* eylemi zaten 'kısaca' gerçekleş(tiril)ir. Dolayısıyla ilgili anlam bileşenlerini sağlayan herhangi bir unsur, bu deyimle birlikte kullanıldığında uzatımı ortaya çıkaracaktır.

Sözlüksel olarak cinsiyet bildiren bazı unsurlardaki cinsiyet bileşenini ayrı bir sözlükbirimle tekrar ifade etmek de anlamsal açıdan uzatıma örnek teşkil eder. Örneğin *inek* [+dişi] anlam bileşenini barındırır ve özünde ilgili hayvanın dişiliğini ifade eder. Ancak *dişi inek* gibi bir kullanımda *dişi* unsuru, bu anlam bileşenini sözlüksel yolla açığa çıkarır ve uzatıma yol açar. Benzer olarak, *müdür* ve *müdire* sözcükleri sırasıyla [+erkek] ve [+kadın], diğer bir ifadeyle [-kadın] ve [-erkek] anlam bileşenlerine sahiptir. Bu durumda, (15)'te olduğu üzere *bayan müdire* veya *erkek müdür* gibi kullanımlardaki niteleyiciler artık unsurlar olarak tanımlanacaktır.

(15) Göksel Aslan'dan sonra ikinci **bayan** müdire olarak görev yapacak Yalın, evli ve iki çocuk annesi. (meltemgazetesi.com, erişim tarihi: 18.08.2015)

Dil dışı değişimler, anlamsal uzatımlara yol açabilir. Örneğin *hemşire* önceleri bayanlara ait bir sezdirim taşımasına, dolayısıyla [+dişi] anlam bileşenini barındırmasına rağmen, son yıllarda *hasta bakıcı* yerine cinsiyeti işaretlemek için *erkek hemşire* tabiri de kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumda, *erkek hemşire*'yi karşıt cinsinden ayırt etmek için *bayan hemşire* öbeği kullanım alanı kazanmıştır. Ancak *hemşire*, doğal olarak [+dişi] anlam birimini barındırmaktadır ve bundan dolayı *bayan hemşire* kullanımını cinsiyeti birden fazla kez işaretlemektedir. Buna karşın *hemşire* sözcüğünün Türkçede artık cinsiyet ifade etme durumunun ortadan kalktığı, dolayısıyla sahip olduğu [+dişi] anlam bileşenini yitirdiği de savunulabilir. Böyle bir durumda *bayan hemşire* ifadesi herhangi bir artık unsur barındırmayacak ve cinsiyet ise anlamsal değil, sözlüksel yolla, niteleyici üzerinden bir defa işaretlenmiş olacaktır.

Dil adlarının tanımlanması, anlamsal boyuttaki uzatımların ve sözlüksel/biçimbilgisel artık unsurların ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Örneğin *İngilizce* sözcüğü, taşıdığı +CA eki dolayısıyla biçimbilgisel olarak dil adı ifade eder. Zira Türkçede +CA, bitştirildiği etnik ada ait dili ifade etme işlevi görür: *Fransızca, Çince, Almanca* vs. Buna karşın dil adının hem +CA ile hem de sözlüksel olarak *dili* yapısıyla aynı anda işaretlenmesi, bariz bir uzatıma yol açar: *İngilizce dili, Fransızca dili* vs. Dolayısıyla [dil], hem biçimbilgisel hem de sözlüksel yolla birden fazla kez ifade edilir. Google sorgularında dahi ilgili kullanımlara dair on binlerce sonuç çıkmaktadır. Bu durum dil etkilenmelerine bağlı olarak açıklanabilir.

Bu boyuttaki uzatımların diğer yaygın örneklerinden bazıları şöyledir: *yüksek sesle bağırarak, geleceğe yönelik plan, tıpkısının aynısı, kendini intihar et-, geri yansı-, birbirine karıştır-, yan profil* vs.

3.4. Eylemsel Uzatım

Bazı eylemler, hareketini ifade ettikleri adın bilgisini bir bileşen olarak anlamsal düzeyde içerirler. Örneğin *iç-* eylemi, hareketle doğrudan ilgili herhangi bir ad bilgisi içermez. Diğer bir ifadeyle *iç-*, anlamını tamamlamak için bir ada (sentagma düzleminde nesneye) ihtiyaç duyar: *su iç-, çay iç-* vs. Buna karşın *uyu-, sor-, oyna-* gibi bazı eylemler, karşıladıkları adların anlamsal içeriklerini barındırırlar ve dolayısıyla anlamı tamamlamak için herhangi bir nesne unsuruna veya etkilenen bilgisine ihtiyaç duymazlar. Zira *sor-* en temelinde bir *soru* gerektirir ve eylem kendi içerisinde [soru] anlam bileşenini barındırır. Aynı şekilde *uyu-*, temel anlam göz önünde bulundurulduğunda, sadece [uyku], *oyna-* ise [oyun] ile ilişkilidir. Dolayısıyla *soru sor-, uyku uyu-, oyun oyna-*, gibi kullanımlar, eylemsel içeriklerin sözlüksel olarak ikinci kez ifade edilmesi yoluyla uzatıma sebep olur. Bu tür uzatımları “eylemsel uzatımlar” olarak tanımlamak mümkündür ve

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

örneklerine Eski Türkçe döneminde dahi rastlanılabilir: *tüş tüşe-* ‘düş düşlemek’ vs. (DLT: 463). İlgili artık unsurlar eylemin en genel ad bilgisini bünyelerinde barındırmalarına rağmen, bazı durumlarda taşıdıkları bu bilgi çeşitlenebilir. Örneğin *yaz-* eylemi esasında, en genel itibarıyla *yazı* bilgisini içerir, fakat alt kavram alanları olarak *mektup*, *şiiir*, *dilekçe* gibi ‘yazı’ türleri söz konusu olduğunda, örneğin *mektup yaz-* herhangi bir uzatıma sebep olmaz. Ancak *yazı yaz-* ifadesinde en genel bilgi yüzeye yansıtıldığı için uzatımlı olarak değerlendirilebilir.

İlgili bazı uzatımlar kendi aralarında derecelendirilebilir bir görünüm sunmaktadır. Zira *sor-* eylemi *adres sor-*, *görüş sor-* gibi farklı adlarla da kullanılabilir, fakat *uyu-* eylemi farklı adlarla kullanıma izin vermez. Dolayısıyla *uyku uyu-* yapısının diğer eylemsel uzatımlara göre daha belirgin olduğunu savunmak mümkündür. Öte yandan, örneğin *yemek ye-* ile *uyku uyu-* aynı derecede eylemsel uzatım taşımaz. Zira *uyu-* geçişsizlik bilgisi taşır ve bir nesneye ihtiyaç duymaz, tek başına bütün anlamı karşılar. Buna karşın *ye-* geçişli bir yapıdadır ve çoğunlukla nesne(etkilenen) bilgisine ihtiyaç duyar. Dolayısıyla *uyku uyu-*, *yemek ye-* yapısına göre daha fazla seviyede uzatım sergiler. Burada, temas edildiği üzere, eylemlerin ne derece geçişlilik taşıdığı da önemlidir. Örneklerden *uyu-* eylemi 0 derece geçişlilik taşıırken, örneğin *sor-* eylemi daha yüksek derecede bir geçişlilik taşır: *bir şeyi sor-* gibi (krş. **bir şey(i) uyu-*).

Bunların yanı sıra *yangın yan-* veya *ateş yan-* gibi bazı kullanımlar da eylemsel uzatımlar kapsamında ele alınabilir. Zira, ilgili bağlamlar göz önünde bulundurulduğunda *yan-* eylemi doğal olarak [yangın] ve [ateş] anlam bileşenlerini içerebilir. Bu bileşenlerin sözlüksel olarak yinelenmesi uzatımı ortaya çıkarır ve ek bir anlamsal bilgi işaretlemez. Dolayısıyla, eylemler ile eylemlerin barındırdığı adların bir arada kullanılması, eylemsel uzatım nedenlerindedir.

3.5. Akronim Uzatımları

Akronimler, iki veya daha fazla unsurdan oluşan söz öbeklerinin ilk seslerinin bir arada, öbeğin toplam anlamını ifade edecek şekilde kullanılmasıyla ortaya çıkarılan yapılardır. Sözlükselleşerek bağımsız sözlükbirimler hâlini almış akronimlerin veya sözlükselleşmeden birer kısaltma olarak kullanılan yapıların, bunlara kaynaklık eden öğelerinden birinin veya daha fazlasının ileti içerisinde genel yapısıyla tekrar edilmesi uzatıma yol açar. Örneğin *ÖSS sınavı* gibi bir öbek içerisinde *sınavı* ögesi iki kez kullanılmış olur, zira *sınavı*, zaten *Ö(ğrenci) S(eçme) S(inavı)* öbeği içerisinde mevcuttur. Aynı şekilde *TDK kurumu* gibi kullanım örneklerine rastlamak da mümkündür (16). Bu durumda, *Türk Dil Kurumu kurumu* gibi yapısal açıdan uzatımlı bir öbek yapı ortaya çıkacaktır.

- (16) Maalesef **TDK kurumu** da iyice işlevselliğini yitirdiği için tüm teknolojik kelimeleri 1 e 1 dilimize alıyoruz. (forums.taleworlds.com, erişim tarihi: 24.08.2015)

Dolayısıyla akronimler ve kısaltmalar uzatıma kaynaklık edebilir. Bazı sözlükselleşmiş ve öğeleri çözümlenemez duruma gelmiş akronimlerde de uzatımlara rastlanılabilir: *toma aracı* gibi. Bu durumda ilgili yapı [*toplumsal olaylara müdahale aracı*] *aracı* şeklinde bir içerik taşıyacak ve uzatıma yol açacaktır.

Akronimlere bağlı uzatımları ortaya çıkaran sebep, konuşurun veya yazarın, akronimlere kaynaklık eden sözlüksel öğelerin hangileri olduğunu veya ilgili akronimin bir akronim niteliği taşıyıp taşımadığından emin olamamasıdır. Dolayısıyla *toma aracı* gibi bir uzatımlı yapıyı kullanan kimse, ya en genel ifadeyle *toma*’nın bir akronim olduğunu bilmemekte¹¹ ya da bu yapının akronim olduğunu bilse dahi içerisinde *aracı* ögesinin yer almadığını düşünmektedir. Dolayısıyla tüm akronimler, esasında potansiyel olarak uzatıma kaynaklık edebilir.

¹¹ Her ne kadar ilgili yapı artık özerklik kazanarak sözlükselleşmiş olsa da, kendisine kaynaklık eden unsurlar dolayısıyla en temelinde akronimdir ve [araç] bilgisini içermektedir.

3.6. İkileme Uzatımları

Aynı veya benzer anlama sahip unsurlardan oluşan ikilemeler uzatımlı kullanımlar olarak değerlendirilebilir. İlgili ikilemeleri ortaya çıkaran unsurlardan genellikle biri eşzamanlı olarak yaygın kullanım alanına sahip değildir veya dil konuşurlarınca tanınan, uzlaşmış bir anlamsal içerik barındırmaz. Dolayısıyla bu unsurlar daha çok pekiştirme işlevini üstlenir: *deli divane*, *yayan yapıldak* gibi. Bu örneklerden ilkinde *divane* unsuru da, esasında *deli* unsuruyla aynı anlam bileşenlerine sahiptir: [+kaçık], [+mecnun] vs. İkinci örnekteki her iki unsurda ‘yaya olarak’ anlamındadır. Esasında bu tür yapıları artzamanlı süreçte ortaya çıkıp donuklaşarak deyimleşmiş totolojik kullanımlar olarak değerlendirmek de mümkündür. Zira uzatıma sebep olan unsurlar eş veya yakın anlamlıdır ve bunlar bir anlam bileşeni değerinde olmayıp genel anlamın toplamı niteliğindedir.

4. Sonuç

Uzatımlar, çeşitli dilbilimsel katmanlarda birbirinden farklı, fakat daha çok pragmatik sebeplerle konuşma anında ortaya çıkabilir. Buna karşın bazı uzatımlar zamanla yaygınlık kazanıp kabul görerek klişeleşebilir. Uzatımlardan bazıları ise bir dil evrenseli olabilecek derecede, dillerin pek çoğunda aynı yapısal ve anlamsal niteliklerde görülebilir.

Kuralcı dilbilgisinin gereksizlik, anormallik veya en genel ifadeyle bozukluk olarak tanımladığı anlamsal boyuttaki birtakım kullanımlar, uzatım, daha genel olarak da *dilbilimsel artıklık* (linguistic redundancy) açısından bakıldığında böyle bir görünüm sunmayabilir. Öyle ki, ilgili tanımlamalar etrafında, bu tür kullanımların çeşitli dil dışı veya dil içi nedenlerle, bilinçli veya bilinçsiz kullanım durumlarıyla ortaya çıktığı bir gerçektir. Dolayısıyla, dillerde meydana gelen her türlü gelişim, farklılaşma veya sapmanın mutlak bir nedeninin olduğu, keyfi kullanımlar istisna bırakılacak olursa, dil olaylarının nedensiz bir şekilde ortaya çıkmadığı sonucuna ulaşılabacaktır. Yapılacak detaylı tarama çalışmalarıyla başka dilbilimsel düzlemlerde veya düzlemler arası etkileşimler sonucunda şekillenen yapısal veya anlamsal/işlevsel uzatımların belgelenmesi, ilgili farklı sınıflandırmalarla beraber dilbilimsel tipoloji ve diller-arası anlambilim çalışmalarına Türkçe açısından katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Booij, Geert (2007). *The Grammar of Words - An Introduction to Morphology*. Oxford: Oxford University Press.
- Brinton, Laurel J. ve Donna M. Brinton (2010). *The Linguistic Structure of Modern English*. Philadelphia: John Benjamins.
- Covington, Michael (1981). *Evidence for Lexicalism: A Critical Review*. Bloomington, IN: University Linguistics Club.
- Cruse, Alan (2006). *A Glossary of Semantics and Pragmatics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- DLT=Kaşgarlı Mahmud (2014). *Divânu Lügâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin* (haz. Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun ve Prof. Dr. Ziyat Akkoyunlu). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Epoge, Napoleon (2014). Duplication in Cameroon English: Pleonasm or Heightening the Degree of Idea Expressed?. *Journal of Foreign Languages, Cultures and Civilizations* 2, 105-119.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

- Erdem, Mevlüt (2011). Türkçede Çekim ve Yapım Eklerinin Özellikleri ve Sınırları. *Bilig* 58. 71-90.
- Gardani, Francesco (2015). Affix Pleonasm. *Word-Formation: An International Handbook of the Languages of Europe*. Peter O. Müller, Ingeborg Ohnheiser, Susan Olsen, Franz Rainer (ed.). Göttingen: Walter de Gruyter.
- Gemalmaz, Efrasiyap (1995). *Erzurum İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güzelşen, Mehmet Rifat vd. (2010). *Göstergebilim, Dilbilim ve Çeviribilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Haspelmath, Martin (1993). The Diachronic Externalization of Inflection. *Linguistics* 31. 279-309.
- Hatcher, Anna Granville (1952). Modern appositional compounds of inanimate reference. *American Speech* 27 (1). 3-15.
- İmer, Kamile, Ahmet Kocaman ve A. Sumru Özsoy (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Karaağaç, Günay (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kasperavičienė, Ramunė (2011). On Semantic Pleonasm in English and Their Translation in Lithuanian. *Kalbu Studijos* 19, 21-26.
- Koefoed, Geert ve Jaan van Marle (2004). Fundamental Concepts. *Morphologie: Ein Internationales Handbuch zur Flexion und Wortbildung/Morphology: an International Handbook on Inflection and Word-Formation*. Geert Booij, Christian Lehmann, Joachim Mugdan ve Stavros Skopeteas (ed.). Berlin: Walter de Gruyter, 1574-1590.
- Korkmaz, Zeynep (1960). Türkçede Ek Yığılması Olaylarının Meydana Gelişi Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 173-180.
- Korkmaz, Zeynep (2008). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Lehmann, Christian (2005). Pleonasm and Hypercharacterization. *Yearbook of Morphology*. Geert Booij ve Jaap van Marle (ed.). Heidelberg: Springer. 119-154.
- Lewis, Geoffrey (2000). *Turkish Grammar* (Second Edition). Oxford: Oxford University Press.
- Mordacque, L. A. J. (1844). *The French Orthologer; Or, Complete Course of Theory and Practice on the French Language*. London: Whittaker & Co.
- Sornicola, Rosanna (2006). Expletives and Dummies. *Encyclopedia of Language and Linguistics* (2nd edition), Keith Brown (ed.). Oxford: Elsevier, 399-410.
- Szymanek, Bogdan (2015). Remarks on Tautology in Word-Formation. *Semantics of Complex Words*. Laurie Bauer, Livia Körtvélyessy, Pavol Štekauer (ed.). Heidelberg: Springer.
- Temur, Nezir (2011). Noktalama İşaretleri, Yazım Kuralları ve Anlatım Bozuklukları. *Türk Dili El Kitabı*. Mustafa Durmuş (ed.). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Vardar, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Winer, Georg Benedict (1882). *Atreatise on the Grammar of New Testament Greek: Regarded as a Sure Basis for New Testament Exegesis*. Edinburgh: Clark.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/16 Fall 2015

Yakıcı, Ali, Mustafa Yücel, Mehmet Doğan ve Veli Savaş Yelok (2006). *Üniversiteler İçin Türkçe-1: Yazılı Anlatım*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Örneklerin Alındığı İnternet Kaynakları

http://fposts.com/fbpost/206678532710149_794865500558113

<http://aesrayucel.blogspot.com.tr/>

<http://eodev.com/gorev/2332372>

<http://forums.taleworlds.com/index.php?topic=270456.20;wap2>

<http://kaybolandefterler.com/manifestodur/>

<http://netguvenligi.com/arnavutkoy-cilingir-icin-bircok-onemli-kriterler-var/>

<http://sarkilarin-cevirileri.com/sarki/gostermek/319459/christof-sthlin/sarki-sozleri-ve-ceviri-makaber-macht-lustig/>

<http://www.habergazetesi.com.tr/orduda-3-metrelik-yilan-52730h.htm>

<http://www.meltemgazetesi.com/nufus-mudurlugunde-ikinci-mudire-goreve-basladi/>

<http://www.milliyet.com.tr/sivasli-gezginici-dunya-turunda/pazar/haberdetay/12.09.2010/1287780/default.htm>

<http://www.thewhitetree.org/forum/viewtopic.php?f=151&t=19487>

<https://books.google.com.tr/books?id=2tExCAAQBAJ&pg=PA53&lpg=PA53>

<https://www.wattpad.com/68069804-a%C5%9Fk-hikayemi-anlat%C4%B1yorum>

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Sarı, İ., (2015). “Dilbilimsel Uzatım ve Türkçedeki Yaygın Örnekleri / Linguistic Pleonasm and Its Common Examples in Turkish”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. H. Ömer Karpuz Armağanı), Volume 10/16 Fall 2015, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8684>, p. 1011-1032.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 16 Fall 2015

